

Kirseberg, Malmö den 29 januari 2022

Så har äntligen en lång tids släktforskning kommit till sitt slut! Min mor började forska på sin tid och så småningom tog jag över.

Jag läste etnologi i Lund 2006 och valde att göra ett arbete om min släkting botaren "Johan i Slott" från Vissefjärda. Det ledde i sin tur till att jag fördjupade mig i livet och släktledet däruppe; jag reste dit och besökte gården Slott samt andra gårdar där mina anmödrar hade bott och verkat. Vår släkting Gullie Mattsson som bodde där visste mycket och kunde fylla i luckorna. Tack för kaffet!

Mammas material om sin släkt finns på Folklivsarkivet i Lund under "Björkebergsarkivet" och där finns också fostermoderns ord, mormors biografi och mors biografi som print on demand böcker.

Denna bok är en samling av fyra berättelser som knyter ihop anmödrar i Vissefjärda från 1700-talet och framåt:

- "Johan i Slotts" liv på 1800-talet (mm mm var gift med brodern)
- "Den grå klänningen", min mm m:s Maria Charlottas liv med sitt oäkta barn Ruth.
- "I Mödernes fotspår", där jag besöker gårdarna där anmödrarna verkade.
- "1800-talet tur och retur", där jag koncentrerar mig på min mm Ruths tidiga barndom.

Jag hoppas att detta material kan vara till nytta för framtida forskare i kvinnoliv.

Tiden spänner över mer än två sekel och än har jag inte skrivit min biografi som ska visa hur kvinnoliv kan förändras genom tiderna. Min mm m kunde inte läsa och skriva. Jag började skriva berättelser redan i 10-årsåldern! Min diktbok "Vägen vet vart du ska gå" från 90-talet kommer också att finnas i arkivet. Jag är 67 år och ser mig nu om efter sista kapitlet till boken!

Ingvor Sabina Le John

Sissela Månsdotter 1703-1785 Bågsjö

Maria Nilsson 1733-1811 Bågsjö

Botil Svensdotter 1759 - 1828 Bågsjö

Helena Svensdotter 1788 - 1871 Trollamåla

Kajsa-Lisa Petersdotter 1822 - 1871 Fåglasjö

Maria Charlotta Petersdotter 1856 - 1906 Slott, Ellingsmåla

Ruth Forsberg 1892 - 1968 Fåglasjö

Märta Johnsson 1924 - 2013 Alvesta

Ingvor Sabina Le John 1954 Vetlanda

Lunds universitet
Etnologiska institutionen
ETN 121 Delkurs 2
Rekonstruktion
HT 06

Helvetets Droppar

En historia om botaren ”Johan i Slott”

Ann-Kristin Persson
Cecilia Johansson
Ingvor Johnsson
Pouchki Ripa

Handledare:
Jochum Stattin/
Magnus Wikdahl

Innehåll

Inledning.....	3
Bakgrund.....	3
Syfte.....	3
Arbetsprocess och val av material.....	4
Utvärdering av arbetsprocess.....	5
1800-talets samhälle.....	6
Botaren som folkets läkare.....	8
Berättelsen om bonden och botaren Johan.....	12
Analys.....	21
Avslutning.....	21
Källor och litteratur.....	22
Bilaga 1	23

Inledning

I det gamla bondesamhället fanns det många starka personligheter, vars minnen än idag ger ett visst eko. Dessa personer sågs redan på den tiden med en viss skepsis och skulle säkerligen även idag utsättas för samma kritiska värdering. De åtnjöt dock en stor respekt, ja t o m fruktan, där de verkade bland allmogen. De bar på kunskap om läkekonst och visste att hitta botemedel mot det onda, som vi människor stundtals drabbas av. Ja, dessa ”kloka gubbar och gummor”, som man kallade dessa botare, var dem som man sökte upp, när sjukdom och smärta härjade bland gård och stuga. Deras kunskap byggde på många generationers erfarenheter, men kom med tiden att alltmer ses med misstro, när vi mot slutet av 1800-talet så sakteliga lämnar det samhället bakom oss. Det förgångna som vi idag ser i ett romantiskt skimmer, var en verklighet som innehöll en daglig, hård kamp för att kunna överleva och för att få ett någorlunda drägligt liv. En av dessa spännande karaktärer, har vi nu tänkt att ni läsare skall få ta del av. Nämligen, den från Vissefjärda borne bondsonen Johan Svensson eller som han allmänt benämndes, folkdoktorn ”Johan i Slott”.

Bakgrund

I vår grupp kom val av person till på så sätt, att en av gruppdeltagarna hade av sin mor fått höra om en intressant släkting. Hon presenterade lite fakta om honom ur en hembygdsbok från Vissefjärda för oss. Efter ha läst det, blev vi alla intresserade och tyckte att han nog kunde vara en lämplig person för vår rekonstruktion. Med utgångspunkt i artikeln, så började vi läsa om botare i synnerhet och om 1800-talets levnadsvillkor i allmänhet.

Syfte

Uppgiften i delkurs två kallas ”rekonstruktion” och dess syfte är att träna oss i att få ett livsöde att träda fram, företrädesvis från 1800-talet. Vi skall genom diverse material försöka följa en persons liv kronologiskt från vaggan till graven. Personens liv skall sedan sättas in i en kontext rörande det samhälle personen levde i, samt visa på de förändringar som kanske påverkade den enskildes liv. Vi skall även försöka se livsformen ur ett etnologiskt perspektiv och kunna diskutera kring detta; se vilka gemensamheter han ingår i och hur han skiljer från andra, vilka sociala mönster han följer och vilka han bryter, kunna se var i samhället vår person befinner sig. Vi skall även göra oss förtrogna med olika arkiv och det material som där finns att tillgå, när man söker efter personers liv från förr. Genom ett aktivt arkivsökande skall

vi få insikt i vilka resurser dessa innehar, samt lära oss den tekniska arbetsgången för att få fram relevanta uppgifter. Genom de konkreta fakta vi lyckas uppnå, skall det för läsaren sedan skapas en text, som lyfter fram ett människoöde ur det förflutna. Denna text kan utformas på ett skönlitterärt sätt så att personen och dess livsöde kommer oss närmre än om enbart konkret fakta hade presenterats.

Arbetsprocess och val av material

Först koncentrerade vi oss alla fyra på ”Johan i Slott” och började söka material om honom. En strid ström av kontakter nådde ett antal mottagare: Vissefjärdas hembygdsförening, Emmabodas bibliotek, Växjö universitetsbibliotek, Kronobergsarkivet, Ronneby stad, Ronnebys bibliotek, Landsarkivet i Lund, Medicinskhistoriska museet i Lund (stängt för flyttning), Emmabodas Turistförening, Tingsryds bibliotek, Apoteket, författare som skrivit i ämnet (inga svar), Vadstena arkiv. Vi började också leta efter honom på Arkivcentrum Syd. Efterhand så förstod vi att det inte var så mycket skrivet om honom och när en släkting till honom, Gullie Mattsson i Vissefjärda, kontaktades förstod vi varför. Hon berättade att botarna ansågs på den tiden stå i kontakt med Hin Onde och att man undvek att umgås eller skriva om dem. Dock hade hon en del material om honom och kunde själv berätta, så en av oss började koncentrera sig mer på Johans öde och höll kontakt med henne, medan vi andra började studera botargärningen och 1800-talet mer i stort.

När det gäller material så vände vi oss dels till litteratur på etnologiska institutionen samt sökte material via Folklivsarkivet och på UB. På Arkivcentrum Syd fann vi de första spåren av honom men när det nu visade sig att släktingen Matsson redan hade en del, så övergick vi till hennes material, samt till även Märta Johnssons material som också hade släktforskat. Vi var glada för det, för Johan hade levt ett långt liv som spände över hela 1800-talet och vi fann det svårt att lära oss läsa mikrofiche ”på en kvart”. Vi fann dock att ett visst material också fanns på datorerna vilket underlättade sökningen.

I inledningen av Metod och Minne diskuterar författarna om hur man kan se på det forskningsmaterial som man har till sitt förfogande och de problem som finns när man får förlita sig på material från exempelvis olika arkiv:

”Att fältarbete i det förflutna innebär att man måste förlita sig på de dokument som andra skapat. Därför är det viktigt att man undersöker vad de som åstadkom dessa dokument hade för avsikter.” (Bergquist & Svensson, 1999, s.6)

När vi var ute på Landsarkivet så blev detta tydligt då vi letade i kyrkoarkiven efter material om Johan Svenson och hans familj. Prästerna som förde kyrkböckerna skrev med en för oss

många gånger svår tydd text och böckerna innehöll diverse kladdiga ändringar och överstrykningar!!!. Deras uppdrag kom ju från kung och stat och det ingick i deras ämbete att föra bok över sin församling. Någon större tanke då på att vi nu 150 år senare skulle finna intresse härför torde de icke haft i sina sinnen. Detta är emellertid beklagligt då det helt klart skulle underlätta om denna bokföring hade skötts mera lättläslig härvidlag. Dock bör man vara tacksam att denna bokföring har utförts och blivit bevarad, så att vi i dag kan skapa oss en personlig relation till ett samhälle och dess innevånare som annars bara skulle finnas presenterat i anonyma historieböcker. Vid en rekonstruktion så ter sig det naturligt, att texten får en prägel utifrån de som granskat källorna och har till uppgift att förmedla dem vidare. Forskaren blir ju en budbärare med krav på sig att både vara källkritiskt noggrann, samt kunna levandegöra materialet på ett för läsarna angenämt sätt. Dessa krav gör etnologiskt arbete så stimulerande, just det att man får utnyttja både en vetenskaplig, såväl som en estetiskt sida i sitt arbete. Hur ett sådant arbete utförs och uppfattas står i samklang med den rådande tidsepoken under vilket det skapas. I boken Metod och Minne står följande att läsa:

” Betydelsen som källornas författare gav dem står alltid mellan oss forskare i dag och de människor från förr som de skildrar. Det vore emellertid fel att bara betrakta källorna hon som text. Då kan vi inte fånga den dynamik de inrymmer. Etnologen gör något av de källor eller han funnit. Man kan betrakta historieskrivningen som en poetiskt process, ny som ständigt förändras. En process där historiska fragment och dokument förändrats och får innebörd i möten med den som tolkar dem.” (Bergquist & Svensson, 1999, s.6-7)

Utvärdering av arbetsprocessen

Detta var vår första rekonstruktion och den har varit mycket givande. Vi har genom detta arbetet fått begynnande kunskaper om hur man arbetar med att söka kunskap om personer från flydda tider genom olika sorters arkiv, intervjuer och allehanda litteratur. Vi har även fått kunskaper om en intressant grupp människor och deras sällsamma gärningar och öden. Inget blir vad man förväntat sig från början, vilket säkert var en av lärdomarna vi skulle få! Arbetet har emellanåt känts frustrerande och stundtals allmänt oharmoniskt. Denna känsla kommer sig troligen av dåliga förkunskaper inom arkivkunskap och en del allmänna tekniska problem, samt svårighet att sätta gränsen för hur "stort" arbetet skulle bli. Man vill ju göra ett bra arbete trots de få veckorna tilldelade. Vi är även osäkra på om det var rätt att välja en

person som "rekonstruktionsobjekt" som ligger en av deltagarna nära. Detta kan lätt innebära ett större känslomässigt engagemang för personen ifråga, det är då viktigt att överföra detta till resten av gruppmedlemmarna. I vårt arbete om Johan "i Slott" har det känts som om vi alla numera har fått en ny familjesläkting, vars fascinerande öde har hållit arbetslågan klart brinnande under dessa veckor. Möjligen hade det varit bättre om universitetet hade tilldelat alla grupper en startperson de visste fanns i arkiv/folklivsarkivet, så kursen fick en starkare styrning mot träning i konkret arkivkunskap. Nu styrdes arbetsprocessen utifrån oväntade faktorer, såsom att det visade sig att mycket av informationen kunde hämtas muntligt. En annan aspekt av grupparbetets dimension som vi också vill framhäva är vikten av att börja diskutera igenom hur deltagarna ser på arbetsgången. Ofta har vi olika bilder av hur man gör ett grupparbete. Några har erfarenheter av tidigare studier, en del personer tycker om att arbeta via internet, medan andra är vana att arbeta under dagliga möten. Hur som helst, vi är mycket nöjda med resultatet som här nu föreligger och vill avsluta med följande tröstande ord inför grupparbeten, sagda av en botare Gamma-Jössen från Röshult i Småland: " En liten nypa tålamod, friskt humör några droppar, litet vilja prima god, själens förtröstan fyra koppar". (Brogårdh 2002 s.141)

1800-talets samhälle

Det Sverige som vår huvudperson, "Johan i Slott" föddes in i, år 1814, var ett land som sakta men säkert skulle förvandlas från bondeland till industrination. Finland hade förlorats till Ryssland i 1808 – 1809 års krig. (Lagerqvist 2001, 136) Union med Norge slöts 1814. Sedan detta år har Sverige ej deltagit i krig. Befolkningen ökade kraftigt under denna första hälft av 1800-talet, tack vare, som man sa "freden, vaccinet och potäterna".(Lagerqvist 2001, s. 138) Ännu så länge var dock industrin mycket blygsamt uppbyggd, befolkningen livnärde sig huvudsakligen av jordbruk, skogsbruk och fiske, så man var nästan helt beroende av vad naturen gav. Väderleken kunde avgöra om det blev missväxt och svältår eller en god skörd. Kommunikationerna var bristfälliga innan järnvägen kom, landsvägarna dåliga. Resor över vatten och frusna marker dominerade.(Hellspong, Löfgren 1994, s.9) Människor levde alltså ganska isolerat i sina byar. Befolkningsökningen medförde att ett stort jordbruksproletariat växte fram, många sökte sig ut från sin hembygd för ~~säsong~~ ~~arbete~~ på andra orter. Detta är också en grund till den stora utvandringsperioden som startade omkring 1840 till Nordamerika.

Skiftesreformerna inom jordbruket, som genomfördes under 1700- och början av 1800-talet, gav ett mer produktivt jordbruk och detta banade väg så att industrialiseringen kunde växa fram. Vid mitten av 1800-talet börjar järnvägsbyggandet som underlättade transporterna av den produktionsökning som följde under senare delen av 1800-talet. Nu börjar också en försiktig modernisering av det politiska livet med det liberala genombrottet. ”Under 1840-talet infördes obligatorisk skolgång, lika arvsrätt för män och kvinnor, en humanare fattig- och fängvårdslagstiftning”. (Hellspong, Löfgren 1994, s.27) Ståndsriksdagen ersattes av två valda kamrar 1866. Demokratin hade dock en lång väg till att vandra, då endast 25 procent av den vuxna manliga befolkningen hade rösträtt. Kvinnlig rösträtt dröjde ända till 1921. Förändringens vindar blåste dock under denna senare del av 1800-talet och arbetarrörelsen växte fram. Sveriges socialdemokratiska parti grundades 1889, med Hjalmar Branting som ledare. (Lagerqvist 2001, s 166). Från 1870 och mot sekelskiftet expanderar industrin snabbare, tillgången på arbetskraft är god. Skogsindustrin, järnvägen, byggnadsindustrin, tegelbruk är exempel på arbetskrävande industrier. Trots detta var vid 1900-talets början ändå hälften av Sveriges befolkning sysselsatta inom jordbruket. (Hellspong, Löfgren 1994, s.30). Till skillnad från t ex England skedde inflyttningen till storstäderna inte i samma utsträckning som där. Många småindustrier växte fram på olika håll i landet, t ex tegelslagerier, sågverk och glasbruk, och Johan ”i Slotts” Småland är ett bra exempel på hur lokal hantverks- och hemslöjdstradition övergår i bildandet av småindustrier. År 1901 går Johan ”i Slott” ur tiden. Mycket hade förändrats i hans omvärld under hans livstid, men som det står i ”Land och stad”: (Hellspong, Löfgren 1994, s.34) ”År 1900 är Sverige en ganska underutvecklad randstat i Europa – förenad i en bräcklig union med Norge”. Men som vi vet gick utvecklingen i Sverige under 1900-talet snabbt framåt, men det är en annan historia.

Under 1800-talet var det naturligt att sonen skulle ta över gården. I dagens bondesamhälle är det inte så. Föräldrarna ser gärna till idag att deras barn skaffar sig en ordentlig utbildning där de kan få ett arbete med bra lön och regelbunden fritid. Arbetet på gården går hand i hand med fritiden. Arvet är starkt och barn vill trots allt ta över, men den ekonomiska biten räknas in idag. Vill syskonen bli ut köpta från gården? Framtiden är osäker som lantbrukare med tanke på hur lantbruksnäringen utvecklas. (Gerholm sid 136). I det gamla bondesamhället utfördes allt arbete i stort sett för hand. Mycket folk krävdes och många munnar skulle mättas. Arbetsfördelningen utvecklades mellan man och kvinna; mannen hade huvudansvar för jordbruksarbetet ute på åkern, försäljning av produktionen och skötsel av dragdjur, kördon, hus och verktyg. Kvinnan höll i allt inomhusarbete med hushållssysslor och barnpassning, men hon skötte även om djuren och mjölkningen samt fältarbetet. Hennes sysslor var mer

omfattande än mannens och hennes roll på gården var viktig. I slutet av 1800-talet och början av 1900-talet kom industrialiseringen och industriarbetet tog gradvis över för många lantbrukarfamiljer. Kvinnan skötte det lilla lantbruket medan mannen arbetade i industrin. Efter andra världskriget kom mekaniseringsvågen och det tunga gårdsarbetet ersattes av maskiner. Det innebar att det blev mindre folk på gården eftersom maskinen tog över deras arbete. Men för bondmorän blev tillvaron i hushållsarbetet lättare, hon fick tillgång till bland annat det som vi i vår tid tar för givet som rinnande vatten inomhus, elektricitet, kyl och frysk. (Gerholm sid 79-80).

Den personliga hygien var förr mycket eftersatt bland folk, bokstavligt talat så stank Sverige. Den allmänna renlighetsmoralen var långt ifrån den kyrkliga. Dock så var man mera benägen att tvätta av sig inför vilodagen, sålunda var lördagen den så kallade "lögardagen". Ånga faktorer bidrog till dålig hygien i bondgårdarna förr: att man var trångbodda och delade sängar, att sjuka inte kunde isoleras, att fönster inte gick att öppna, att man ofta höll smådjur inomhus, att sängkläder sällan byttes. Att sjukdomar snabbt frodades under dessa levnadsförhållanden är lätt att förstå och värre var det för de fattigast i byns periferi, nämligen de under 1800-talet starkt ökande grupperna av obesuttna torpare och backstugesittare. (Svenska folkets vardags liv, Mats Hellspong 1977:s 45)

Botaren som folkets läkare

Johan i Slott verkade som botare under ett århundrade som innebar en stark förändring på alla fronter. Sida vid sida fungerade länge både en folklig läkekonst och en lärd tradition, som till slut segrade över folkmedicinen. De traditionella botarna som funnits sedan urminnes tid, såg sig alltmer hotade av det framväxande läkarläktet och en lagstiftning under 1800-talet som "upphöjde" deras utövande till "kvacksalveri och svartkonst". Rättegångsmaterialet bland målen behandlar i synnerhet trolldom, bedrägeri, överträdelser av apotekslagen och lagar om olika näringar, kvacksalveri samt mål över fosterfördrivning och fosterdråp. Men om botaren höll fast att de själva trodde på nyttan av deras behandlingar så blev de oftast frikända. (Alver, Af Klintberg, Rörbye & Siikala, 1980, sid.161, 191). Botarna fungerade i en kontext som de var framsprungna ur: allmogens animistiska livssyn. Att vara sjuk för en 1800-talsmänniska av folket innebar att de härbärgerade en ond ande eller en sjukdomsdemon i sin kropp. Man kunde bli av med den genom att överföra sjukdomen till något annat t ex till ett träd, man kunde offra åt den, sända bort den, återlämna den, använda hot och besvärjelser osv och detta var botarens uppgift. (Tillhagen, 1958) För den framväxande skolmedicinen handlade det om

bakterier, virus som skulle behandlas i sig, människan som helhet och i kontakt med en slags andevärld var inte intressant. Ofta kände man botaren genom de olika vardagsrollerna han fungerade i, anpassningen till den lokala kulturen var en del av hans träning. Människor såg botaren helt enkelt som en del av lokalsamhället, en person som man kände och förhöll sig till, antingen som patient eller privatperson. Vissa såg man upp till, vissa var man rädda för men det fanns även de som blev utskrattade. (Alver, Af Klintberg, Rörbye & Siikala, sid.48, 192). I varje socken fanns det flera "kloka gubbar" t o m med särskilda specialiteter t ex bengubbar, blåsare och smörjekärringar, förutom de mer allmänpraktiserande som kunde lite av varje. Som ett exempel kan Indals-Lidens socken i Hälsingland stå: där var två bönder, en torpare, en smed, en sågverksarbetare, en spelman, en jägare, en lösarbetare och en kastrerare "viskarlar" som de kallades.

Botaren tog sig tid att föra dialog med den sjuke, den sociala kontakten var en mycket viktig del i botandet. En kontakt med andevärlden samt vetskap om dess faror var också viktig. Upplevelser i form av en vision eller dröm i det övernaturliga är vanlig hos botaren. Denna vision gör att han får insikt om att han blivit utvald. (Alver, Af Klintberg, Rörbye & Siikala, 1980,sid. 47). Botaren skrev även ut recept med medikamenter åt den sjuke ibland. Men många gånger kunde botaren bota den sjuke utan att ha personlig kontakt med honom/henne, det kunde räcka med ett handskrivet brev från den sjuke. Under 1800-talet behövde de fattiga patienterna inte betala med pengar alla gånger utan de kunde ge betalning med varor, eller kunde de utöva något arbete åt botare. (Alver, Af Klintberg, Rörbye & Siikala, 1980,sid. 85)

Att botarna behövdes var utom all tvivel; fattigdom, tungt arbete, dålig mathållning och dålig hygien gjorde människorna utsatta för allehanda sjukdomar. Därtill kom en markant ökning av de egendomslösa som under åren 1780-1880 ökade från 100.000 till 500.000. Dessa människor kom att bo i undermåliga bostäder bland annat jordgrottor där väggarna dröp av fukt om vintern.

Vilka människor kom då att bli botare? Det talas om "medfödd kraft" som en alldeles särskild gåva, men det fanns också andra tecken. Det barn som föddes mellan 0.00-1.00 på natten kunde få särskilda krafter, barn som föddes på en torsdag eller söndag var också ovanligt lämpade, att vara född på julnatten eller född med segerhuva (födselhinnan över ansiktet), med tänder eller med ovanliga drag var andra saker som utmärkte det ovanliga barnet. Men det räckte inte med det. De måste lära sig yrket av andra och började i unga år intressera sig för traktens folkmedicinska kunnande. De fick vara ganska kluriga och iaktta de kloka gubbarna i smyg för ingen botare ville lära ut sin konst rakt upp och ner. Då skulle de förlora sin kraft. Men de kunde också bli utsedda av en gammal klok till sin arvtagare. Så

kunde t ex dottern till en botare få överta hans praktik och hans "svartkonstböcker" dvs böcker med olika trollformler, läkeörter mm. Ordet svartkonst kommer av att de ansågs få sin kunskap av Satan och betalade med sin själ för det. Också kyrkan hade under alla sina 500 år i Sverige aktivt motarbetat botarna, trots deras eget budskap om onda andar och besatta människor som Jesus hjälpte. Deras kloster med sina örtagårdar spred sin kunskap även till botarna. Den gudlöse sågs som en avfälling från den rätta kristna tron och förföljdes periodvis. T ex häxbålen som brann över Europa, där 100 000 tals kvinnor dömdes till döden för sin läkekonst. I Sverige dog ca 200 den vägen, med den första häxbränningen i början av 1600-talet (Tillhagen, 1958). Den som valde att bli en botare var alltså tvungen att räkna med folkets distans. Folk i allmänhet undvek att ha för mycket att göra med dem och undvek att komma i någon konflikt med dem. Botarna var mer fruktade än älskade och deras rykte var som sämst i deras egen hemsocken medan andra hjälpsökande från intilliggande härader sökte dem. Mindre kloka arbetade när de hade tid. De mer namnkunniga hade fullt upp att göra, med långa köer och resor till andra orter. I det mer rationella samhälle, som växte fram i spåren av 1700-talets naturvetenskapliga framsteg, fanns det inte utrymme för denna folkliga syn på tillvaron bland överheten. Allmogens animistiska synsätt som genomsyrade allt de företog sig, allt från sådd till botande av sjukdomar, tilltalade inte vetenskapens krav på teori, metod och analys. Intresset för läkaryrket hade aldrig varit stort bland de besuttna genom tiderna. Läkare såsom vi känner dem fanns helt enkelt inte förr. Först 1595 inrättades det en lärostol i medicin vid Uppsala universitet men som fick ringa respons. 1663 fanns det bara 8 inhemska läkare. 100 år senare fanns det 140 st, alla bosatta i städer. Då endast 10%, av en befolkning på 2 347 000 invånare, bodde i städer vid 1800-talets början, så var den stora landsbygdsbefolkningen hänvisade till botarna på landet. Stadsläkarna stod också i många stycken på samma nivå som "kloka gubben" då läkarkonsten inte tog ett riktigt språng mot en vetenskap förrän under andra hälften av 1800-talet.

I och med att analfabetismen avtog under 1800-talet och folkskola inrättades 1842 blev folket mer och mer påverkade av böcker och den lärda traditionen smög sig in det allmänna medvetandet. Många botare var också själva öppna för ny kunskap och lärde sig allehanda konster ur dem. När så skolmedicinen utvecklades starkt under andra delen av 1800-talet och vidare in på 1900-talet bröts folkmagins totala makt över människornas tänkande en gång för alltid, men det kom att bli en kamp mellan olika livsvärldar under en lång tid.

I de områden som en eller flera kända botare hade sin verksamhet kunde de unga läkarna under 1800-talet känna att det var svårt att bygga upp en praktik. Folket litade mer på den gamle botaren. Allt efter som tiden gick möttes läkarvetenskapen med ökad tillit, tack vare

den utvecklade hygienen. Flera av läkarna strävade bland annat efter renare luft och vatten, bättre bostadsförhållanden, en mera allsidig närande kost och ändrade arbetsmiljö. Det visade sig att det allmänna medvetandet om hur man kunde leva sundare, medförde en minskning av dödligheten i folksjukdomar som tuberkulos, tyfus och engelska sjukan, under årtiondena före och efter år 1900. Det var inte den explosionsartade utvecklingen av läkarnas teknik som gav dem framgång. När övergångsperioden inträffade expanderade det samhällsstyrda hälsoväsendet. En ökning av sjukhus och andra institutioner skapades, bättre ekonomiska möjligheter och fler läkare utbildades. Under denna period trodde myndigheter och de bildade folket att botarna skulle försvinna eftersom folket fick mer insikt i att utnyttja hälsoväsendets utbud, oberoende av var i landet de bodde samt vilken socialekonomisk ställning de hade. Så blev nu inte fallet riktigt. Relationen mellan botare och läkare var att konkurrensen var fri, läkaren arbetade oftast i städerna och botaren fanns kvar ute i nästan varje socken om än i avtagande antal. ((Alver, Af Klintberg, Rörbye & Siikala, 1980, sid. 203).

Några röster ur Folklivsarkivet:

Den kloka gumman rör själv ihop något med tjära som sedan smörjes ut på den sjukes kropp. Det hela är förenat med en vissa ceremonier som exempelvis att man skulle smörja två torsdagar och en söndag, eller två söndagar och en torsdag.

Ebba Svensson var född 1899 i Lomma och var smörjekvinna och hon berättar: Konsten att bota hade gått i slakten, hon hade lärt sig av sin svärmor som i sin tur lärts av sin faster. Ebba hjälper till att försörja familjen genom att vara smörjekvinna. Hon smorde för värk med olja och tjärlappar för värme. Ebba hade sin verksamhet under 1950-talet. Det gick inte att försörja sig på botandet så hon arbetade på ett ålderdomhem. Hade man några formler förr?

Ebba svarar: "Det skulle ju finnas lite hokus pokus med allt man skulle göra. De skulle ju gå ut och plocka detta hära, det skulle de göra tigande. De skulle inte prata med någon för då blev där inte den kraften, men det var ju bara för att det skulle höra till. Folk gjorde precis som de skulle göra om de hade övertro på detta här, annars blev det lite hafs som slafs".

(LUF M 19798:9)

Ur intervjuer med de läkare födda 1902 och 1929, som ej är helt negativa till botare, varken nutida eller dåtida.

"Om man är seriöst hjälpande och ej endast för vinnings skull. Även i nutid går människor till botare då exempelvis när sjukvården gjort dem besvikna. Läkare som verkat i mitten och

senare 1900-talet är överens om att botare för det mesta gjorde mer nytta än skada (LUF M 19798:44,46). "Kvackande eller schackrande med människors hälsa för pengars skull är givetvis av ondo och bör motarbetas var helst det visar sig, även om det skulle gälla en legitimerad läkare. Det är inte så viktigt om vägen är rak eller krokig, huvudsaken är att den är rätt" (citat från en utav läkarna).

Berättelsen om Bonden och Botaren Johan

"Johan i Slotts" historia börjar så långt tillbaka i tiden som under 1800-talets andra decennium och berättar om en man som blev botare, förlorade sin släktgård från 1500-talet, stod inför tingen, men som genom sin botargärning fick råd att köpa en ny gård och fick sina medikament sålda på svenska apotek till långt in på 1930-talet.

Johan Svensson föddes tisdagen den 18 oktober 1814 som fjärde barn i en barnskara på sex. Torsdagsbarn eller söndagsbarn ansågs speciellt utvalda till andra uppgifter än de mest timliga men kanske föddes han mellan tolv och ett på natten, kanske hade han segerhuva vid födseln, redan en tand eller två eller något annat säreget drag, för varje moder tittade extra noga efter om kanske just detta barn var utsett till något annorlunda.

Han kom till världen en vacker oktoberdag när träden stod i brand, sommarens slit var över, potatisen upplöckad för vintern och slakten var i full gärning. Han föddes nämligen in i en stadig bondsläkt på en gammal släktgård vid namn Slott, vackert belägen på sluttningen ner mot Ellingsmålasjön. Ett par kilometer därifrån låg Ellingsmåla by med en halvtimmes resa in till kyrkbyn Vissefjärda, i Konga Härad i södra Småland. Vid dopet i Vissefjärda kyrka redan nästföljande söndag, den 23 oktober, tog mormor Stina honom ur dottern Marias armar och vyssjade honom sakta och log tyst för sig själv över att åter få se en pojk födas till gården. Dottern första barn hade varit en flicka som fått namnet Liskan, sedan hade som tur var Gustav kommit, men sedan åter igen en flicka, Kajsa. Fru Stina hade själv bara fött ett barn, Maria, till gården. Detta faktum hade legat som en oro över hennes bröst under många år. Vad skulle hänt med den gamla släktgården om Maria hade gått och dött? Gården som funnits i familjen ägo så lång man kunde minnas, fick inte gå ur händerna på dem. De var självägande bönder sedan urminnes tider, varken kronobönder, frälsebönder, torpare eller backstugusittare. Hon tittade stolt bort på svärsonen Sven och tackade honom liksom tyst inom sig. Hon hade känt honom sedan hans barndom och visste vilken bra karl han var; han kom från en annan av byns gårdar, den enda sonen till Gerton och Ingeborg, så Maria hade gjort ett bra val. Sonsonen liknade sin far upp i dagen redan nu och skulle säkert bli lik honom som vuxen;

kortväxt, grov och stark som en björn. Skulle han liksom Sven fatta mer tycke för jakt och fiske än för jordbruk? Svärsonen Sven var mer ute i skogen och ute på sjöarna än hemma på gården för att sköta de 11 ha jord som tillhörde dem. Med sin enorma styrka bar han lätt flatekan med sina fiskeredskap ensam på sina armar mellan sjöarna. Ja, en frihetssökande svärson hade hon fått, tänkte Stina, måtte inte sonsonen Johan bli likadan. Stina fick känna sig nöjd med det; hennes krafter var i avtagande och hon levde bara fram till sommaren 1817, då Johans lillasyster Brita-Stina hade hunnit bli halvåret och gärna satt i hennes knä. Sist kom Peter två år efter hennes död. Tre pojkar och tre flickor skulle säkra både arbetskraft och släktgårdens framtid, det hade hon nog förstått. Två år senare dog farmor Ingeborg borta i Ellingsmåla och så fanns ingen längre ur den äldre generationen. Nu var den 38-åriga Sven och hans hustru Maria ensamma ansvariga för gårdens väl och ve.

Allteftersom de växte upp, hjälpte barnen till med gårdens ~~syslor~~. Alltid fanns det något att göra även för små barnhänder. Arbetsdagarna var långa för ~~dem~~ alla. Johan var duktig med djur och gårdens två hästar kunde han köra nästan ensam trots sina unga år, pojkarna följde gärna med ut till de 90 ha skogen, som nu tillhörde gården, för att röja, fälla skog och fylla på vinterförråden av ved; de 8 korna blev stiltigt ryktade av flickorna medan de hängde runt mor och pigan vid mjölkningen; de hjälpte redan till att ge ungdjuren, svinen och de 25 hönsen foder om kvällen, när Maria ville skynda sig in för att styra med kvällsmaten åt det stora hushållet.

Förutom de 10 munnarna att mätta i familjen fanns även tjänstefolket. Dels fanns där de två gamla trotjänarna Sigurd och Berta, som nu på ålderns höst bodde som inhysehjon hos sina forna arbetsgivare och skulle förses med livets nödvändiga intill ~~deras~~ slut. Så länge pojkarna var små fanns det även två drängar, som deltog sida vida sida med Svens ~~arbete~~ i skogen och på fälten, samt en piga för allehanda göromål. Tjänstefolket lydde under den s k tjänstehjonsstadgan som talade om vilka villkor som gällde för löner och arbetsförhållanden. Sensommaren och förhösten var länge den tid då man sa upp sig och tog nyanställning. Det år som Johan föddes hade redan detta klarats av och en ny piga, Carolina, hade städslats till gården den 29 september på Mikaelidagen. När Johans lillebror Peter föddes i augusti 1819 hade nya regler trätt i kraft: en ledigvecka hade införts mellan laga flytttag och dag för tillträde i tjänst och den inföll sista veckan i oktober. Förutom de bofasta på gården var det som sagt andra munnar som skulle mättas vid kvällsmaten; gårdfarihandlare, luffare, släktingar och folk som sökte arbete en kortare tid på gården, satt ofta vid köksbordet. Lösarbetarna bodde periodvis som backstugasittare på gården. Då och då satt det någon torpare där, för att diskutera med Sven om något de vill göra på nyodlingen de hade kontrakt

för. Johan växte upp i en trakt som varit gränsland mellan olika maktsfärer under många seklers gång och där danska och svenska intressen ofta kolliderat. Ute på näs och uddar i det sjörika landskapet hittar Johan rester av forna försvarsborgar och drömmer om stora slag som han deltar i. I hans hemtrakter talades det också fortfarande om bygdens store son Nils Dacke, vars släkt kom från Vissefjärda sockens södra delar och som ledde Nordens största bondeuppror mot Gustav Vasa.

Till denna trakt kom de första bebyggarna för 5000 år sedan. De följde Lyckebyån upp från Blekingekusten och bosatte sig längs åns dalsidor. Det landskap som mötte nybyggarna var skog. Från norr till söder, från öster till väster, så var dalen en enda ofantlig skog. Det skapade ett speciellt släkte av de människor som stannade där. Hans Hildebrand skriver på 1700-talet: ”Skogarna..som djupa, mörka och tysta, sluta sig kring bygderna, utöva en starkt isolerande inverkan. De hindrade förbindelserna bygderna emellan ..de göra sinnena djupare, lynnena dystrare, viljorna trögare, de giva vanorna långvarighet.” (Hultén, 2003).

Traktens isolering hävdades dock i ett slag när den s k Kungsvägen byggdes under 1680-talet, som gick från Stockholm till Sveriges nya örlogsstad Karlskrona. Ett av landets mest avlägsna hörn blev nu ett av de livligast trafikerade, där kungar och bemärkta personer passerade, liksom även tidens alla luffare och lösarbetare, som var på väg efter en natts sömn i någon bondes lada. Emmaboda blev en av platserna där droskor byttes och hästarna fick vatten. Gästgivargårdarna låg nu på en mils avstånd från varandra som på ett pärlhalsband längs vägen mellan konungahuvudstaden och Karlskrona. Under 1800-talet såldes också en stor del av Kostas och de övriga brukens hushållsglas av kringvandrande glasknallar. De kom vandrande runt till gårdarna med sin hälsningsfras: ”Jag är handlande och vandrande i Nordanlanden”. Så kallades nämligen södra Småland, medan Blekinge och Skåne var Östanlanden, allt sett ur en dansks synvinkel. Men skogen skapade också en inre frihet för människan, vilket gjorde henne okuvlig och frihetssökande. Många är de författare som skrivit om den nordiska allmogens särställning i Europa och dens personliga relation med skogen. Ännu är tiden för ung i vår berättelse för att en viss Vilhelm Moberg ska kunna nämnas så mycket mer. Han var född 1898, och släkt med Johan genom att Johan var pyssling med Vilhelms mor Johanna, från trakterna norr om Emmaboda.

Från början kunde ingen äga skog, det var alla människors dvs allmänning. Många turer om skogen skulle dock utkämpas genom århundrandena, men när vår berättelse skrivs, så har nyligen något stort hänt. Revolutionsåret 1789 ute i Frankrikes Europa hade gett ett märkligt återsken i kung Gustav III:s sinne; kanske var han rädd att det svenska folket skulle företa samma revolution. Det året återskänker han nämligen de samfälliga utmarksskogarna, som

fram tills nu hade tillhört kronan, till respektive hemman. Det året var ett stort år i byn Ellingsmåla. På bystämmorna diskuterades det och farfar Gerton och morfar Gunne hade varit mycket nöjda där de suttit sida vid sida. Bystämman var de självägande böndernas forum, här dryftades byns angelägenheter och man försökte hitta bra svärsöner och svärdöttrar åt varandra.

Åren gick och Johan växte upp och sannerligen blev han lik sin far. Stor och stark som en björn och med ett intresse för jakt och fiske. Han följde Sven i allt och många var de gånger när de båda kommit hem till gården med sin fångst efter flera dagars frånvaro, till bröderna Gustav och Peters förtrytelse. I fickorna hade han även örter och blommor av allehanda sorter som han plockat och som han visade för trollgummorna, som då och då passerade förbi, slog upp läger på deras gård och lät traktens sjuka söka dem. De var nöjda och bad honom om mera.

Varje söndag spändes hästen för droskan, finkläderna sattes på och så bar det iväg till kyrkan i Vissefjärda. Den halvtimmes långa färden in var en van och trygg resa, desto mer spännande var det när de fick följa med till Holmsjö marknad neråt Blekingegränsen. Det stora äventyret som hägrade var Lövmarknaden i Karlskrona som hölls en gång om året. Dessa resor var alltid en fest och ett välkommet avbrott i den vardagliga lunken på gården. Dit kom folk från alla de håll och barnen gjorde stora ögon för allt nytt som presenterades där.

Allteftersom de växte upp, började de också upptäcka det andra könet och marknaden fick en ny innebörd för dem. En lördag när de var på Holmsjö marknad gick Johan iväg genom stånden för att köpa en gris i utkanten av marknaden. På vägen dit mötte han tre flickor som kom skrattande emot honom medan de tisslade och tasslade om något. Den mittersta flickan tittade spefullt upp på honom när de passerade och Johan kände något röra sig i bröstet. Det var kärleken som hade slagit rot och som nu började spira. Flickan var grann i hullet och rejält byggd, hon skulle säkert bli en bra hustru åt honom på gården. Hennes höfter såg breda ut och skulle nog tåla ett antal födslar. Redan på nästa marknad sökte han efter tösen och fann henne vid sidan av sin far, som stod i samspråk med några andra bönder. Han gick fram och frågade om de kunde spatsera lite. Hon skrattade till och de blå ögonen glittrade vackert, när han bjöd henne armen följde hon villigt med, efter att fadern nickat lite halvt osynligt. Hon hette Christina Sofia Gustafsdotter, berättade hon medan de gick gatan fram mellan stånden, och hon var 17 år och kom från Eltamåla en bit öster ut från Holmsjö, där hennes far hade en gård. Johan presenterade sig högtidligt med "tillträdande hemmansägare Johan Svensson, 23 år, från Slott, Ellingsmåla." Sedan gick det hela snabbt, bönemannen hade inte mycket jobb att göra och hennes föräldrar accepterade förslaget efter ett besök på Slott. Så följde

trolovning och lysning i Fridlevstad kyrka i hennes hemsocken söder om Blekingegränsen och till slut ett vackert bröllop på försommaren den 25 maj 1838 i Vissefjärdas vita kyrka. Så här målade skriver Vilhelm Moberg om bröllopsbestyr; först i brudgummens hem, sedan i brudens hem och slutligen om själva bröllopet:

”Det bakades och byktes, det slaktades och saltades, det pryddes och pyntades, golv skurades, och kopparkittlar, kärl och pannor blankades. .. gamla mor.. var ännu rask och lade sin hand vid alla bestyr.”

” Brudkistan skulle packas, brudelinet skäktas och spinnas, ullen kardas och garnet spiltas och spolat. Det syddes och sömmades, spinnrocken surrade och vävstolen smälldes.. till sent om kvällen. Allt skulle var redo till den dag, då brudgummen kom för att hämta sin brud till hennes nya hem på andra sidan gränsbäcken.”

”Kom så bröllopets dag, då fränder, vänner och grannar till brudgum och brud samlades... Det var långväga och kortväga gäster från båda sidor om gränsen. Två stora släkter på landamäret möttes under ett tak till gästabud med stort ätande och drickande och dans och lek och spel på felor och pipor. Det var manfolk och kvinnofolk, åldringar och barn, ungt manfolk och gammalt, gammalmör och ungmör, det var ungdom och ålderdom.”

Sen kom barnen i rask följd: Cajsa-Lena redan 8 februari nästa år vilket fick några att börja räkna. Men det hela var vanligt, trolovning innebar i princip redan ett ja och många barn startade sina liv lite tidigare än de skulle. Tyvärr var Cajsa-Lena klen och dog redan till sommaren och begravs på Vissefjärdas kyrkogård, nere vid Kyrksjön.

Nästa vår kom Ingrid Maria och först två vårar senare därpå åter en tös som de kallade Cajsa-Lena. Det var vanligt att kommande barn fick överta namn efter syskon som gått bort. De fick ialles 11 barn men bara fem överlevde: Ingrid Maria, Cajsa-Lena, Gustaf, Matilda-Christina och sist Carolina. Charlotta född 1863 som sista barn dog året därpå. Johans äldre bror Gustav flyttade 1835 till Ebbamåla och gifte sig där med en bondtös. Alla hans systrar gifte sig med bönder och blev dugliga bondmoror. Endast Peter stannade kvar på Slott tillsammans med Johan och gifter sig 1841 med KajsaLisa Petersdotter från Fåglasjö, vilken är min mormors mormor och de fick sex barn.

Åren gick. 1862 bestämde sig slutligen Ellingsmåla by sig för att genomföra skiftet. De sex bönderna valde Johan till att ta kontakt med länsstyrelsen i Kalmar och ut kom det en lantmätare som i över en veckas tid vandrade trakten runt och gick gränserna och studerade jordmänen. Till slut ritade han upp en skifteskarta och efter lite ändringar från bönderna skrev de alla på. Under Johans farfars barndom på 1770- och 1780-talen hade den odlingsbara

inägomarken, som förut hade ägts i långsmala tegar av var och en, gjort odlingen svår och omständlig. Den hade skiftats och gjorts till större sammanhängande enheter för att höja utfallet av grödorna. 1807 kom så andra vågen, där främst Skåne deltog. Då flyttades gårdarna ut från bygemenskapen. När Johan pratade med Peter om "laga skiftet" som de nu tänkte genomföra så hade bröderna sambrukat jorden sedan 1840 och bott i den enda mangården tillsammans.

- Nu drabbar ju inte detta oss här i Slott i lika hög grad eftersom vi redan bor lite avsides här i Kåraböket, säger Johan, men mer jord kommer vi att få närmre intill, dels av Augustsson borta i kröken och av Berndtssons, men samtidigt förlorar vi god mark borta i Änget på andra sidan byn. Det som är bra med det nya är att vi kan dela upp gården och att inte alla behöver bo här under samma hushåll.

- Det blir bra för trätans skull om inte annat, säger Peter och skrattar hjärtligt. De fyra rummen, köket och de två hallarna här räcker inte längre åt alla."

Sagt och gjort, hemmanet klövs i två delar: en del till Johan och en del till Peter. Johan fick 2 ha åker och 49 ha skog medan Peter fick 9 ha åker och 41 ha skog. Johan bestämde sig för att bygga det nya huset bara 50 meter från det gamla och lantmätaren kom ut för att ta mått. Men så fort det skulle tas ett beslut var Johan inte där och tiden den gick. Christina hade det svårt efter att två av barnen, Maria Charlotta och Ida Gustava båda gått bort under 1862. När så hennes sista barn Ida Charlotta knappt lever ett år och dör 1864 vill hon fly gården. Vad är det för onda andar som tar alla hennes barn ifrån henne!

Johan blev mer och mer involverad i trollkinnornas verksamheter, det var som om han hade gått i lära hos dem alltsedan barnsben, när han en gång visat upp en ovanlig ört för en trollkvinna som befunnit sig på gården och fått så mycket beröm. När så en av dessa mäktiga trolldomskunniga kringvandrerkskor vid namn "Kloka Tea" valde att slå sig ner hos Johan och Peter för en tid, blev hans intresse för lantbruket allt mindre. Han började själv ägna sig åt de sjuka, både människor och djur. Han rörde ihop mediciner under Teas övervakning och skrev ut recept som kunde expedieras i städerna. Han skötte inte gården som han skulle och Christina beklagade sig hos svågern. Peter lovade att tala förstånd med brodern men det gick inte. Han tog inte heller så mycket betalt för sina tjänster och kunde inte tillföra gården resurser den vägen. För en "konsultation" tog han i början bara en tolvskilling och senare när han blev varmare i kläderna en femtioöring. Han blev också en mycket erkänd tandläkare och tillsammans med Karl Jonasson i Fåglasjö skötte de socknens "tandvård". Som alla förstår kom folk från flera socknar till honom och han fick fullt upp att göra, det kunde komma ett

hundratal människor på en dag och arbetet på gården kom i andra hand. Här följer en minnesanteckning från en grannson Anton Gustavsson, som berättar:

”En dag då de voro ute på sitt arbete blev svägerskan allvarligt sjuk. Då hon hastigt försämrades blev mor efterskickad. Hon hade fått blodgång. När mor kom dit in så hade blodet runnit över hela golvet ner till dörrtröskeln. Johan i Slott blev nu efterskickad. Turen var att han genast kunde följa kallelsen innan hon hade hunnit förblöda. Så fort han hade kommit in i rummet så tröstade han samtliga med att blödningsen hade avstannat och detta visade sig också vara fallet vid undersökningen av den sjuka.

Johan i Slott var inte bara läkare för de sjuka i socknarna runt omkring, utan även i vissa fall för städernas patienter. I synnerhet då läkarna visat sig stå maktlösa gent emot vissa sjukdomar, så kunde han få resa långa vägar och trada till. Han ansågs kunna bota de mest hopplösa fall. I hemorten åtog han sig även uppdraget att bota böndernas djur, så för honom blev det inte mycket tid över för lantbrukets skötsel. Som botemedel använde Doktor Johan varken läsning eller besvärjelse utan i stället sådan medicin som han själv framställt genom örter, utom i de fall då det gällde arm- eller benbrott. Då skulle han spjala. Jag tror att det var sälj eller vide som användes härtill. Spjalorna utgjordes av tunna färska skivor som virades om och täcktes med linneduk. Här var det saven i träet som enligt hans utsago var det effektivaste medlet till att fortast kunna läka det sjuka stället. Hela detta system som denne kunnige man byggde upp överläts icke till någon av hans närmaste. Därför ville de gamla sedan ej sätta tro till att det var örterna som hade gett bot åt de sjuka, de lutade i stället åt den åsikten att dessa i stället kunde vara camouflage och att Johan i hemlighet hade hemfört människobarn från vigd jord och att deras jordbundna själ gav honom denna hemliga makt då det gällde att analysera människornas fiende nr1.” (Gustavsson, 1963 s. 115-116)

De traditionella botarna såg sig alltmer hotade av det framväxande läkarläktet och en lagstiftning som ”upphöjde” deras utövande till ”kvacksalveri och svartkonst”. Det gällde ju för den ”kloke” att i hög grad vara insatt i de osynliga väsendenas reaktioner. Johan i Slott var ju också ställd inför Medelsta ting i Ronneby, som så många andra, men frikändes dock. Han hade gett en patient, som sökt honom för sinnessjukdom, en så stark medicin att patienten hade fått en chock. Han vägrade dock att säga vad drycken innehöll och försvarade sig bara med orden ”min konst och deras tro” och på det viset blev han frikänd.

Johan kunde som de andra ”kloka” läsa trollformler och han hade både syner och ingivelser, sa han. Men han satte mest tilltro till sina mediciner. Det står att läsa ”han kokade örtteer för

”kolik” och ”bröstsjuka” och ordinerade tallrisbad för ”värk”. Han kunde också konsten att spjåla brutna lemmar. Mot yrsel och mångahanda ”knevor” slog han åder...Blodflödet stoppade ”doktor” med röksvamp.”

Ett av hans universalrecept löd: ”Vit Inte, 5 öre, Draka Blo, 5 öre, Jerpa Ister, 5 öre, Johannes Brö, 5 öre, Rö koral, 5 öre, Vit koral, 5 öre, Tolfmanna Kraft, 5 öre, Elfvanna Styrka, 5 öre, Helvetes Sten, 5 öre, Jungfru Skin, 5 öre, Kristi Trä, 5 öre, Janes Testamente, 5 öre.” (se bilaga 1) Det finns klarlagt att vid två tillfällen expedierades just detta recept. Dels i Karlskrona 1875, samt 1876 på ett apotek i Eslöv. Där skrev dock apotekaren tillbaka till patienten och sa att varken hans apotek eller något i Malmö hade kunnat hitta ”Kristi trä”..(I Dackebygd årg. 1957, s. 64-67)

År 1864 var ett ödesår, för alltid inbränt i Christinas minne. Det hade varit missväxt i två år och maten var knapp. Trots detta gick Johans all tid till de sjuka, som ständigt stod vid hans dörr. Hon hade slitit för att få allt att gå ihop på gården, men nu var vägs ände nådd. Hon var trött efter den elfte barnafödseln året före som slutat så illa. Hon kände att allt var nog nu, både med barn och knog. När de gått till sängs den kvällen och låg där i mörkret sa hon rakt ut: -Antingen säljer du gården och öppnar en praktik och tar ordentligt betalt eller så slutar du med detta och koncentrerar dig på gården. Jag tyar inte mer! Den kvällen låg de tysta sida vid sida i sängen och rörde inte varandra. Johan sa inte ett ord, bara hans snabba andetag hördes och Christina visste att nu, nu tänkte han djupt. Nästa morgon samlade Johan sitt hushåll runt sig och sa endast orden: ”Gården kommer att säljas.” Sedan gick han rakt ut genom dörren och var borta hela dagen trots att det satt patienter i farstun och väntade. I köket satt en tyst församling av familjemedlemmar, drängar och pigor. Kloka Tea syntes dock inte till.. hade hon förvrängt huvudet på honom? Det fanns en hätskhet i luften och i tystnaden under dagens arbete som riktades mot en speciell person.

Så var sommarens arbete var över, och den nya ägaren Klas Johansson skulle tillträda Ellingsmåla 1:6 på hösten. Brodern Peter, som hade åsett hela den långa försämringen av broderns del av gården, under allt större förtvivlan, hade magrat av till ett ”spikatum”. En dag, den 20 november, gick han ut för att fiska på Nallesjön men återvände inte till kvällen. Ingen vet vad som hände, föll han i vattnet? Nu var det uppror i det hushållet också och snart var det bestämt att Ellingsmåla 1:7 också skulle säljas, redan nu vid nyår, till familjen Israel.

Johan försökte hålla huvudet kallt, men broderns död var ett hårt slag för honom. Där han satt med hästens tömmar i sina händer och flyttlasset färdiglastat på kärran och väntade på att de skulle ge sig av, började chocken släppa. Fram välldes känslor och tvivel på sig själv. Det

var som om han själv bar skulden till både broderns död och släktgården försäljning. Inte kunde det väl ha varit fel av honom att hjälpa sina medmänniskor när han nu kunde? De sa adjö till den sörjande änkan Kajsa-Lisa och hennes barn. Hästen började dra vagnen med husets alla attiraljer och boningshuset försvann bakom granskogen. Då kände han plötsligt en stor sorg. Vad hade han gjort? Släktgården hade gått dem ur händerna. Men han skulle visa dem. Han var nu nästan fullärd genom Tea och redan skapat sig ett rykte. Det skulle nog gå bra. Han skulle bevisa det. Men det skulle inte bli en fin jul, för någon av dem. I byn Eremitemåla, inte så långt ifrån Slott, ner mot Blekingegränsen, fann de en fristad hos en familj, som råkat få stort utrymme ledigt, då en hel barnaskara utvandrat till Amerika. Här fortsatte han sin praktik men visste nu att ta mer betalt. Han skulle minsann visa omgivningen att han fortfarande var av bondesläkt och skulle så förbli.

Efter 10 års hårt arbete med sin praktik och sitt tandläkeri (I Dackebygd årgång 1959, s 115) i Eremitemåla, hade han samlat ihop tillräckligt med pengar och kunde köpa sig en gård i Stolpabäck 1874. Christina och han brukade den vid sidan om praktiken, till dess att dottern Matilda Christina gifte sig 1884 med Jonas Per Andreasson från Långasjö. Då överlät de gården till det yngre paret, de hade ju också nått en anseelig ålder och Johans ork började avta till skillnad från patienttillströmningen. De flyttade till en litet torp längre upp i skogen, där Johan fortsatte med sin gärning. Efter nio år gick hans kära Christina bort och de sista åren av sitt liv levde han ensam som undantagsman. Man kan undra vad han funderade på dessa sista år av sitt liv. Han hade sett en tid förändras radikalt och allt som han trodde på ifrågasättas. Till hans glädje hade dock dottern Cajsa Lena, som fått en del "gåvor", börjat ta emot patienter. Med henne skulle nog hans verk gå vidare..

Johan gick bort den andra maj 1901, just när våren på allvar hade kommit till byn. Han begravdes vid sidan av sin hustru Christina på Vissefjärdas nya kyrkogård, mitt i hjärtat av sin kära hembygd, som hade känt honom så väl genom hans botargärning. Ett bevis för hans kunnande är nog att det tog ca 30 år efter hans död, innan hans recept slutades att expedierades på svenska apotek.

Analys

Vi har försökt rekonstruera ett livsöde utifrån fakta. En person har framträtt ur historiens mörker. Johan i Slott var på många sätt en tidstypisk människa för sin sociala klass; han var bondson, familjemedlem, arbetade som bonde och levde under samma ekonomiska förhållanden som alla andra ur bondeklassen på 1800-talet.

Rent socialt stod han på de övre trappstegen i bondesamhället såsom självägande bonde, där frälsebönder, kronobönder, torpare, backstugusittare och lösarbetare utgjorde de lägre. Det som skiljer honom från den stora massan var hans botargärning. Han var på sitt sätt en människa som vågade gå sina egna vägar, men trots detta inte utanför den accepterande ramen. Allmogens animistiska livssyn skapade och accepterade sina botare, om än lite styvmoderligt, som de behövde. Ingen annan läkarvård fanns ju att få till att börja med. Johan i Slott var således inte en sällsynt företeelse. Varje socken hade ju flera botare att tillgå. Han befann sig dock säkert i den övre delen av den "accepterade" skalan, då han t o m skickades efter från städerna samt att hans medikament såldes 30 år efter hans död.

En sak som dock särskiljde honom från hans samtid var hans ålder. Han blev mäktiga 87 år gammal, inget ovanligt idag. Men medellivslängden under 1800-talet var betydligt lägre. Vid hans födsel 1814 levde män endast till 44,8 års ålder enligt tabellerna. Vid hans död 1901 hade den siffran stigit till 65,0.

Avslutning

Genom arbetet i gruppen har vi vidgat våra kunskaper om 1800 talets allmänna levnadsvillkor samt fått insikt i folkliga karaktärer, såsom botarna och deras sällsamma gärningar. Vi tycker oss se idag en renässans för naturläkemedel, som blivit till en stor kommersiell framgång. Alternativbehandling lever parallellt med den erkända sjukvården, men har fortfarande i vissa kretsar inte fått ett officiellt erkännande. Botaren förekommer således än i dagens samhälle och kommer säkerligen att finnas i alla tider framöver p g a deras tillhandahållande av ett alternativ. Ökandet av antalet hälsokostbutiker, hälsoprogram och fokuseringen i media, speglar folks intresse för att prova alternativa vägar till hälsa och välbefinnande. (Alver, Af Klintberg, Rörbye & Siikala, 1980, sid.162). Vi tror att om Johan levte idag så skulle han kanske suttit på Slott och skrivit EU-bidragsansökningar och hans hustru administrerat och sålt Johans berömda hälsokost per postorder, med hjälp av internetannonser. På somrarna så kanske de skulle använt gården som retreatläger.

Otryckta källor och litteratur

Johnsson, Märta. leg.sjuksk. Malmö. Personligt släktforskningsarkiv. Från 1600-talet och framåt. Johan i Slott var hennes mormors mors svåger. Fotot på Slott tillhör henne.

Mattsson, Gullie. Vissefjärda. Personligt släktforskningsarkiv. Från 1600-talet och framåt. Johan i Slott var hennes farmors far.

Ohlson, Bo, leg.apot. Farmacihistoriska Sällskapet, Stockholm. Se bilaga 1.

Internet <http://paranormal.se/tropic/medicinalvax.html>, 20061013

Folklivsarkivet: LUF M 19798:8, LUF M 19798:44, 46

Arkivcentrum Syd: Husförhörslängd 1890-94 A1:29 IV

Tryckta källor och litteratur

Bergquist & Svensson (red). 1999: *Metod och Minne. Etnologiska tolkningar och rekonstruktioner*. Lund: Studentlitteratur

Brogårdh, Tore 2002: *Folktro, kloka gummor och gubbar*. Bjärnum: Bjärnums Tryckeri AB

Gustavsson, Anton 1963: *Minnen och ihågkomna händelser från min tidigaste barndom till år 1956*. Nybro : Johansson & Svenson Boktryckeri AB

Hultén; Gösta 2003: *Vägen till Lyckeby. En historiabok*. Växjö: Grafiska punkten.

Hellspong, Mats, 1997 *Svenska folkets vardagsliv*. Malmö: Gleerups utbildning AB

Hellspong, Mats & Löfgren, Orvar 1994: *Land och stad. Svenska samhällen och livsformer från medeltid till nutid*. Malmö: Mats Hellspong, Orvar Löfgren och Gleerups Utbildning AB

Johansson, Siv (red) Vissefjärda Hembygdsförening: årgång 1957,1959: *I Dackebygd. En bok om Vissefjärda*. Emmaboda: Åkessons Tryckeriaktiebolag

Jägerstad, Hans 1975: *Sveriges historia i årtal. Koncentrerad historisk uppslagsbok*. Lund: Berlingska Boktryckeriet

Karlsson, Åsa & Salomonsson, Anders (red).1999: *Svenskt bondeliv, livsform och yrke*. Lund: Studentlitteratur

Lagerqvist, Lars O 2001: *Svensk historia*. Stockholm : Svenska institutet

Moberg; Vilhelm 1967: *Förrädarland*. Stockholm: Albert Bonniers Boktryckeri

Sachs, Lisbeth & Gerholm, Lena & Tomas 1993. *Ondskans etnografi*. Lund: Carlsson Bokförlag

Tillhagen, Carl-Herman 1958 : *Folklig läkekonst*. Stockholm: Ivar Häggströms Boktryckeri AB

Bilaga 1

Vit Inte 5 öre

Nihilum album (LG II:123, 362f: zinksulfat [ev. zinkoxid])

Draka Blo 5 öre

Resina draconis Krook, LG; (rött harts från frukten av *Calamus draco* L. (Palmaceae). Upptaget i Svenska farmakopén ed. I (1775) – Ed. VI (1846, i kraft till 1869))

Jerpa Ister 5 öre

Ormfett?? (*Axungia Serpentina* [kan kanske ha hetat ~*A. herpetis*]; upptaget i Medicinaltaxan 1777)

Johannes Brö 5 öre

Fructus ceratoniae (LG; frukten från johannesbrödträdet, *Ceratonia siliqua* L. (Fabaceae))

Rö koral 5 öre

Röd korall

Vit koral 5 öre

Vit korall

Tolfmanna Kraft 5 öre

(Krook; väl troligen den första av följande två kompositioner, eftersom den andra uppträder som nästa komponent)

T.-k.-droppar: *Tinctura lavandulae aromatica* (AF68)

" <i>Aetherolum rosmarini</i> (rosmarinolja)	1,25 g
<i>Aetherol. Lavandulae</i> (lavendelolja)	2,5 g
<i>Cortex cinnamomi zeylanici</i> (kanelbark)	10 g
<i>Lignum santali rubrum</i> (rött sandelträ)	10 g
<i>Semen myristicae</i> (muskotnöt)	10 g
[blandas och extraheras med]	
<i>Spiritus dilutus</i> (utspädd sprit; 70 vol%)	1000 g"

T.-k.-liniment: *Linimentum saponis camphoratum* (Tvålliniment; AF68)

"I <i>Kalii hydroxidum</i> (kaliumhydroxid)	20 g
I <i>Spiritus fortis</i> (stark sprit; 96 vol%)	50 g
II <i>Oleum sojæ</i> (sojaolja) ¹⁾	100 g
III <i>Camphora</i> (kamfer)	50 g
IV <i>Aetheroleum rosmarini</i> (rosmarinolja)	10 g
V <i>Aqua purificata</i> (renat, t.ex. destillerat, vatten)	320 g
VI <i>Siritus fortis</i> (se ovan)	q.s (så mycket som behövs).

Av I beredes lösning, som blandas med den till 50° uppvärmda II. Blandningen omröres då och då under ett par timmar, till dess oljan är förtvålrad. Härei löses III och IV, varefter V och VI tillsättes. Vätskan får stå några dagar, varunder den då och då omskakas. Filtreras."

Elfvamanna Styrka 5 öre)

Linimentum saponis camphoratum AF68 (Krook; se ovan)

Helvetes Sten 5 öre

Lapis ([infernalis] = silverniträt)

Jungfru skin 5 öre

*Alteapasta - Bröstdeg (LG I:11h: "...Denna pasta innehåller [förutom Alteasirap = ett starkt sockerhaltigt vattenutdrag av altearot] äfven gummi arabicum: **Gummipasta**; den är söt, hvit, slät o. Len: **Jungfruskinn**, t. Lungfernleder, Weiber- und Kinderschleckerei; den användes ss. Bröstkaramell...")*

Kristi Trä 5 öre

(LG II:262: Pressåterstoden från trädet Liquidambar orientale MILLER (Hamamelidaceae) efter utvinning av ett harts, storax (styrax))

Janes testamente 5 öre

Fever Powder of Dr James?? (i så fall, enl. LGII:247, dubbelsaltet kalciumantimonfosfat; upptaget i Svenska farmakopén Ed. V(1817) – Ed. VI (1846; i kraft till 1869): Phosphas calcicum stibiatum(= Pulvis Jacobi, i Ed. VI även = James' Powder framkallar häftiga kräkningar och diarré)

[Krook, Gunnar: Läkemedelsnamn 1968]

[LG = Lindgren – Gentz: Läkemedelsnamn 1918 (I)/1927(II)]

[AF68 = Apotekens Formelsamling 1968]

¹⁾ Under 1700- och 1800-talen torde någon inhemska olja, t.ex. rovolja ha använts.

DEN GRÅ KLÄNNINGEN

- en berättelse om min mormors mor Maria Charlotta Petersdotter 1856 -1906

När Maria Charlotta väcktes av sin mor Kajsa-Lisa på gården Slott i Ellingsmåla tidigt en morgon, visste hon att det var en mycket speciell dag som väntade henne. Vid sängens fotända stod ett par nya skor; de allra första hon ägt i sitt liv. Skomakaren hade vandrat runt i bygderna för ett tag sedan och fått sig en del jobb. Bredvid dem låg ett par stickade strumpor; en gåva från mor. Vid hennes kudde låg en läspinne av trä; en gåva från far Peter. Med den skulle hon lära sig läsa och skriva i sanden, som användes istället för dyrt papper i skolan. Nu skulle far ta med henne in till skolhuset vid kyrkan och där skulle hon få träffa andra barn från andra delar av socknen. Så spännande! Hon var redo för det nya livet inne i Vissefjärda by!

Maria Charlottas första skoldag höstterminen 1862 blev en vacker dag. Solen lyste över en molnfri himmel. Luften var fortfarande sommarljum. Det fanns en stillhet efter skördetidens slut. Hela landskapet vilade. Hennes far hade följt henne till skolhuset vid kyrkan, där flera andra barn nu hade samlats. Somliga med föräldrar, andra utan. För vissa var det bara ett nytt år som skulle börja. Skolan hade varit igång några år redan trots protester från allmogen. Den tog barnarbetskraft från gårdarna och den måste betalas. Nu uppmanade en barsk mansröst barnen att ställa sig i ett led för ingång. Det var början på ett drillande av de unga generationerna som nu skulle lära sig att lyda och underordna sig den nya makten.

Kyrkans dominans hade sakta mildrats under 1800-talet. Nu skulle andra krafter, med det militära som förebild, tukta folket. Det tilltagande proletariats framväxt under 1800-talet skrämde överheten. Av kritiker kallades skolan för "en moralskola för underklassen." Kyrkan höll fortfarande sin hand över det hela och influerade skolväsendet till långt in på 1920-talet. Inte för inte, låg skolan strax intill kyrkan..

Far vinkade adjö, smackade på hästen och vagnen vände för hemfärd. En annan dag skulle han lära henne "tvärsomvägen" mellan Ellingsmåla och Vissefjärda. Så kallades den kortaste vägen mellan två platser. När hon steg in genom träporten och in i klassrummet såg hon pulpeterna stå uppradade som i givakt framför en bastant kateder. Där stod skollärare Johan Trenk i egen hög person. Han var en äldre, rundlagd herre med glasögon och med en genomträngande blick. Framför honom låg två böcker uppslagna: stora och lilla katekesen av Luther. Bakom honom hängde planscher med bokstäver och blomblad. Ett badkar stod i ett hörn. Folkskolläraren hade i uppgift att fostra barnen i både dygd och renlighet. Längst ner i rummet fanns en kamin och en trave vedträn för vintern. Det luktade torrt damm och Maria Charlotta nös till. Läraren kommenderade nu barnen att ställa sig två och två vid sina pulpeter i bokstavsordning efter förnamn. Maria Charlotta hamnade ganska nära utgången och bredvid henne stod en annan ung tös i samma ålder som henne. När läraren gick igenom namnlistan hörde hon bänkkamraten svara: Lena Stina Augustsson, Fledingstorp. De log blygt mot varandra. Maria Charlotta kände inte igen bynamnet. Det måste ligga långt från Ellingsmåla, tänkte hon, kanske kan vi inte leka då. Lite visste hon att hon skulle bli släkt med Lena-Stina en dag, på kanske ett inte så välkommet sätt..

Det hade varit missväxt i två år och maten var knapp. Ingen visste hur de skulle ta sig igenom nästa vinter. Trots detta hade "Johan i Slots" mesta arbete gått till de fattiga sjuka, som ständigt stod vid hans dörr. Johans rykte som botare var vida känt och var dag infann sig ett hundratal patienter på gården för att få hjälp trots att de inte hade pengar att betala för sig. Hans fru Christina hade slitit för att få allt att gå ihop på deras del av gården, de sambrukade med hans bror Peter Svensson, men nu var vägs ände nådd. Hon var också trött efter att den elfte barnafödelsen slutat så illa året före. Hon kände att allt nu var nog, både med barn och knog. Sambruket måste upphöra.

Maria Charlotta vänder sig hastigt om i sängen och stöter till sin lillasyster Hilda som sover skavfötters med henne. Hilda sover tungt men Maria Charlotta har vaknat av ett ljud. Det är inte ett vanligt nattljud, som från någon som tömt en potta bakom stora trädet och muttrande går in igen. Nej, det är ett malande ljud av röster som slingrar sig runt varandra i fallande och stigande toner. Det kommer från farbror Johan och Christinas hus. Det hörs nu steg fram och tillbaka utomhus; de stannar då och då och man hör slutligen rösten av en kvinna som säger något högt och bestämt. Sedan blir det åter tyst och stilla nattro. Maria Charlotta faller i en slummer som ska vara fram till morgonen. Hon vet inte att det är sista natten som hennes värld är som vanlig. Hon vet inte att från och med nu kommer hennes liv att förändras för alltid. Hennes föräldrars tunga andetag i mörkret, en bit ifrån i den andra sängen, är oförändrat regelbundna på den stora bondgården Slott.

Alla sover sin oskuldsfulla törnrosasömn ovetandes om att en helt annan tid är i antågande; en tid där allt det invanda ska rivas upp och försvinna som om det aldrig någonsin existerat. Inget ska finnas kvar, förutom en dov ton i en släkts undermedvetna som ska hålla något vid liv generation efter generation tills dimman skingrats och sikten blivit klar igen.

Nästa morgon, sommaren 1864, samlade farbror Johan hushållet på gården i brodern Peters kök och yttrade endast orden: - Min del av Slott ska säljas! Sedan gick han rakt ut genom köksdörren och var borta under resten av dagen trots att det satt många patienter både i förstun och utanför hans hus och väntade. I köket satt en tyst församling av familjemedlemmar, drängar och pigor kvar liksom förstelnade. Hustrun Christina vände sig till sin svägerska och sa: "Jag tyar inte mer, Kajsa-Lisa. Han måste välja. Sälja och öppna praktik eller tänka på gården." Kajsa-Lisa la sin hand över svägerskans och höll den bara tyst där. Hon visste redan allt; hon visste redan allt.. Lilla Maria Charlotta hade suttit i ett hörn i köket och känt spänningen stiga. Hon hade iakttagit sin mor Kajsa-Lisa och tant Christina hålla varandra i handen en stund, sedan hade hon rest sig och gått ut. Var var far? Varför var han inte med? Hon gick ner mot ladugården och ropade: - Far, var är du? Ingen svarade men hon visste att han ibland gick ner till hästarna när han behövde tänka. Hon fann honom också där i spiltan med ena handen på manken som om han just frågat hästarna något och ville ha ett svar. - Far, vad sa farbror Johan? Ska de flytta? Vad händer med oss då? Ska vi bruka hela gården ensamma? undrar Maria Charlotta nervöst. Peter lyfte upp den sjuåriga Maria Charlotta på en av hästarna och sa trött: - Vi får väl se, vi får väl se, flickan min.

Nästkommande söndag spändes hästarna för droskorna och de två familjerna åkte som vanligt till Vissefjärda kyrkby för gudstjänst. Peter höll i tömmarna med sin Kajsa-Lisa bredvid sig. I hennes knä satt lilla Hilda, två år gammal. Där bak satt Maria Charlotta i knät på storebror Sven-Magnus, sexton år, bredvid dem satt Johanna, 10 år gammal och bredvid henne storasyster Lena-Stina, 14 år. Gustaf, 22 år gammal, den äldsta i barnaskaran hade redan flyttat hemifrån till Eremitemåla. Den halvtimme långa resan in till byn företogs under en viss tystnad. Alla satt och tänkte på vad som nu skulle ske med gården. Slott som funnits i släktens ägo under flera hundra år. Hur skulle det gå med den. Skiftet var också igång i Ellingsmåla by sedan två år tillbaka och hemmansklyvningen kunde ju inte fortgå hur långt som helst på 11 ha jord och 90 ha skog. Kyrkbesöken om söndagarna handlade inte bara om gudstjänst. På stallväggen sattes föreskrifter och påbud upp. Före och efter gudstjänsten dryftades de spörsmål, som rörde händelser i både socknen och ute i världen. Nya idéer kom allt snabbare in i det tidigare slutna bondesamhället. Järnvägen kom till Vissefjärda 1874. Hela samhället var stätt i förändring på olika plan: ogifta kvinnor blev myndiga, föräldrar kunde inte längre bestämma vem deras döttrar skulle gifta sig med; lönskaläge och oäkta barn blev plötsligt en privatsak och inget man behövde sitta på horpallen för som förr i kyrkan. Gamla regler slutade sakta men säkert att gälla. Allt kändes plötsligt mycket, mycket osäkert..

Så gick det en tid igen, sommarens arbete var över och den nya ägaren Peter Johan Eliasson skulle tillträda Ellingsmåla 1:6 på hösten. Peter, som hade åsett försämringen av broderns del under en lång tid, magrade nu av till ett "spikatum" av all stress. En dag på förvintern, den 20 november 1864, gick han ut på Nallesjöns is för att fiska men kom aldrig hem igen. Inget vet vad som hände, föll han i vattnet? Nu blev det uppror i det hemmet också. Redan vid nyår var det bestämt att Ellingsmåla 1:7 skulle säljas till Israel Nilsson.

Vid bouppteckningen den 28 januari 1865 på Slott fanns bara änkan Kajsa-Lisa och fem barn kvar på gården. "Johan i Slott" och hans familj hade flyttat redan tidigare under hösten till Eremitemåla. Peters äldste pojke Gustaf kom för att bevittna den magra uppteckningen på vad som fanns kvar. Skulderna var många. Lilla Hilda tultade runt på golvet som vanligt. Mor Kajsa-Lisa satt på en stol så stilla och värdigt. När bouppteckningen var gjord och hennes signatur var satt, gick Kajsa-Lisa och barnen över till den undantagsstuga, där de nu bodde.

Där hade hon rätt att bo ut sina dagar och vänta på att barnen flög ur boet. I och med detta upphörde det långa släktledet från 1500-talet att vaka över gården Slott i Ellingsmåla by.

Det var också där i undantaget som Maria Charlotta för första gången förstod att det fanns ett annat land som många reste till från Vissefjärda. Hungeråren i bygden var över dem; det hade varit missväxt i två år och för självhushållen innebar det död och elände. Folk dog i sina stugor och grupper av hungrande människor gick och tiggde i stugorna. Säd delades ut vid kyrkan av staten. Många ville lämna sitt land för att känna sig fria igen därborta. Där var man fri: där kunde man äta flera gånger om dagen och aldrig gå hungrig, hade man hört. Maria Charlotta fick också höra att ett inbördeskrig var slut därborta i Amerika och att allt fler började bege sig till det förlovade landet. Hon såg i sina bröders ögon att de längtade efter ett liv långt från ett undantag bakom fädernegården, men än var de lite för unga. Storebror Gustaf hade redan träffat bondtösen Anna Maria, dotter till bonde Peter Jonasson från Eremitemåla och flyttade dit hösten 1865. Kvar på Slott var nu resten av barnaskaran: Sven-Magnus, Lena-Stina, Johanna, Maria Charlotta och Hilda.

Men om de trodde att de svåra åren var över så trodde de fel. Sommaren 1868 kallades "den torre sommaren"; det föll inget regn från april till september. Skörden slog fullständigt fel. Det står att läsa följande: "Det var hungersnöd det året. Man fick plocka hasselknopp, syra och vitmossa och blanda i mjölet till brödbaket. Det bröd man fick blev inte bra men man var tvungen att äta därav om man ej ville svälta ihjäl. "Sågel" fanns inte heller. De magra korna och grisarna fick man slakta, ty det fanns inget foder åt dem. Mjök och smör var det också ont om av samma orsak. Korna, de som var kvar, låg i sina båsar fullständigt utmärglade. Djuren måste vändas där de låg för att i det längsta förebygga liggsår hos dem. Det var en svår tid för både djur och människor. Som väl var fanns det gott om fisk i sjöarna. Denna möjlighet utnyttjades. Det var ej fråga om ädelfisk den gången. Mört, sarv, löja, och mörkna var var lika begärliga som gädda, aborre, braxen och ål. På trefoten i den öppna spisen ställde man en "potta" med fisk. Det var det enda "sågel" man hade. Så var förhållandet i bondgårdarna. Ute i torpar- och backstugor var det en skriande nöd. Stora skaror av barn samt arbetsoförmögna människor, äldre och yngre, strövade omkring och tiggde för sitt uppehälle." (ur Svåråret 1869 av Karl Hartman, "I Dackebygd") Så flyttar Sven-Magnus till Lekaremåla och börjar arbeta som dräng 1869. Flickorna går nu alla i Vissefjärda kyrkskola. Åren går i undantagstugan på Slott.

En dag när Maria Charlotta och Hilda leker utanför skolan på en rast kommer brodern Sven-Magnus inkörande med häst och vagn till skolbyggnaden och stiger ur. Man ser hur han går fram till systrarna och kramar om dem. Plötsligt brister de ut i gråt. Mor Kajsa-Lisa har gått bort efter en tids lunginflammation på Slott, som även drabbat mormor Helena borta i Fåglasjö. Nästa dag dör även hon. Det är sorg i undantaget.

Stramt stod den mörka klockstapeln vid Vissefjärda kyrka som i givakt och följde ännu en begravning vid sin fot. Den visste sin uppgift och de tre klockorna "Maria," "Sofia" och "Helena" klingande ödesmättat fram och tillbaka medan änkemormor Helena och änkemodern Kajsa-Lisa samtidigt sänktes till den yttersta vilan i Herrens år i juni 1871. En barnaskara på fyra flickor och pojken Sven-Magnus famnade varandras händer och såg kistorna försvinna ner i marken. Lena-Stina lutade sig mot Maria Charlotta, redan hade hennes muskler börjat kännas svaga. Deras äldre bror Gustaf hade redan på moderns sjukbädd tagit ett tårfullt farväl av henne. Han hade tänkt utvandra och gjorde så den femte juni, tre dagar efter hennes

bortgång. Johanna, Lena-Stina, Maria Charlotta och Hilda Gustava stirrade nu storögt på de äldre ur släkten och följde lydigt efter dem bort från graven när allt var över. De följde de äldre släktingarna ner till kyrkstallarna på andra sidan Lyckebyån, där utslagna, skira björkar drack vatten vid strandkanten. De satte sig tåligt att vänta i skrinkan, medan hästarna sattes för, för att fara hemåt. Ja hemåt, betydde fortfarande gården Slott med sin undantagsstuga för Maria Charlotta och Hilda. Lena-Stina flyttade nu in som "inhyses" hos kyrkvaktmästare Jonas Magnusson i Fornamåla pga av sin tilltagande muskelförlamning. Johanna fick pigtjänst i Sutaremåla och kvar på Slott blev som sagt nu bara de två yngsta.

I juli 1875 blev bonden Mattias Petersson i Fornamåla änkekman med sex barn. Maria Charlotta flyttar till honom för att hjälpa honom ett tag såsom det var brukligt för ogifta bondpigor. Hon gick också över till granngården för att hjälpa sin syster Lena-Stina i hennes sjukdom. Det hon kanske inte hade räknat med var att så skulle livet förbli för henne under resten av hennes liv. Överallt fick hon rycka in: vid födslar, dödstillfällena och sjukdom. Som bondtös utan gård stod hon inte heller långt upp på äktenskapslistan. För fin för en torpare, för fattig för en bonde. Året därpå återvände hon till Ellingsmåla, som piga i granngården, hos Nicolaus Larson, när han blir änkekman och för att vara nära yngsta Hilda som fortfarande bor kvar på Slott. Under några år hjälper hon båda sina systrar medan hon arbetar hos Nicolaus. När så Hilda bestämmer sig för att följa Sven-Magnus och Johanna i utvandrarernas spår och söka upp de andra syskonen i Amerika, återvänder Maria Charlotta till Fornamåla 1879 när Mattias äldsta söner också utvandrar till Amerika. Lena-Stina blir inhyses hos honom istället när Jonas Magnusson i granngården bestämmer sig för att bygga ett nytt hus. Mattias mindre barn var bara i tonåren och behövdes skötas om.

Så såg situationen ut där de båda systrarna kom att bo i nästan 20 år och där föddes min mormor Ruth. Ruth berättar i sin självbiografi: " I en dal låg en vacker, vit stuga olik alla andra hem. Den hade byggts av en konstnär, en gammal lärare. Huset var byggt med veranda med tjocka vita pelare. Överst satt en klocka, som visade tiden ut för vandraren på vägen. Där fanns en trädgård med fina äppelsorter, mycket blommor, som kom upp varje vår, gamla blåtofflor, duvan i arken, kejsarkronor, som voro så tacksamma och lyste gula och blå invid husets vägg. Två stora tvillinggranar stod mitt i allt detta liksom trogna vaktposter. Han hade tagit till sig två fattiga systrar, den ene var lam sedan många år, den andra hade därför måst sluta sin plats för att vårda syster Lena-Stina. Nu var det så bra. Nu kunde Maria samtidigt sköta hemmet åt den gamle Mattias. Lena-Stina och Maria Charlotta ägde flera syskon, men de hade rest till Amerika för många år sedan. De glömde inte sina syskon här hemma utan där kom hjälp i form av gåvor och pengar. På detta sätt drogo de sig fram. Mattias hade ko och morgonmjölken fick alltid Maria behålla. Systrarna hade två rum och den gamle ett stort rum nere och sovrum däruppe. De hade det gott tillsammans dessa tre, ty fast att Lena-Stina hade drabbats av en svår sjukdom, klagade hon aldrig utan tog allt från Gud och var som ett solsken. Bedrövade människor kom långt ifrån för att tala med henne om sina sorger och bekymmer."

Maria Charlottas vänskap med skolkamraten Lena-Stina Augustsson från Fledingstorp har hållit i sig genom åren. Nu arbetar Lena-Stina en period på Skutaryds gästgiveri i Emmabo. Det är även där som traktens knektar skrivs in till sina knekttorp och möter den bonde som har ansvaret. En helg i september 1891 besöker Maria Charlotta sin väninna där samtidigt som Lena-Stinas bror Johan kommer dit den 3 augusti och 24 augusti för att söka knekttjänst hos Gustaf Petersson för soldattorpet i Eremitemåla som stått tomt ett år. Maria Charlotta

kände lillebrodern till Lena-Stina och tycke fanns mellan dem trots ålderskillnaden. Maria Charlotta var ju trots allt 15 år äldre än honom. Hur det nu gick till så blev Maria Charlotta gravid och trolovad. Att vara trolovad var allmogens sätt att bekräfta ett förväntat giftemål sedan urminnes tid. Om inte giftemålet blev av fick barnet ändå ta del av faderns efternamn för att bekräfta sin status gentemot de som kallade oäkta barnen dvs de som tillkommit utan trolovning. Av någon anledning drog sig Johan ur både trolovning och knekttorpet i Eremitemåla. Kanske kände han sig för ung eller så fick han "veta" att

det var ett för dåligt parti. Varför Maria valde denne unge man får vi inte heller veta. Hon var nu 35 år gammal och kanske ville hon på något sätt skaffa sig ett eget liv och inte gå i pigttjänst hela livet. Johan sökte knekttjänsten i Guttamåla året därpå och tog den men kom aldrig att bo där heller, utan bodde kvar hemma hos föräldrarna. Han fick tillagt knektnamnet Fors. Han arbetade kvar som mjölnare en tid.

25 maj 1992 föds min mormor Ruth i Fornamåla. Hon fick efternamnet Forsberg så småningom vid konfirmationen. Ruth berättar vidare i sin självbiografi om livet i Fornamåla, sjuka moster Lena och om sin egen stundande födsel: "Gamle Mattias gick där och arbetade i sin trädgård, älskade sina blommor och sina böcker. Han satt och talade med Lena om hur olika livet gestaltade sig för oss människor. - Känns det inte tungt mer än en gång Lena, sade Mattias, att du får ligga här dag ut och dag in, år efter år och se oss andra röra oss fritt? - Nej, svarade Lena, det känns inte alls så, jag har lämnat mitt liv i Guds hand och känner mig så lugn och fridfull. Jag får trösta och lugna mina vänner och bedja för oss alla. Förbönen är det största av allt, bön för dem som råkat i nöd och elände. Som nu min stackars Maria som skulle behöva gå igenom detta. Snart ska vi se ett litet barn. Jag beder till Gud varje dag att Maria ska orka igenom. Jag är så ängslig, hon ser så bedrövad ut, inte underligt, när barnets far lämnade henne. - Ja, vi får hjälpas åt med allt, svarar Mattis. Jag tror som du att Gud har sin mening med allt som händer, fast vi små människor kan inte fatta det. Den gamle gick in till sig och Lena knäppte sina händer och bad: - Gode Gud, låt detta lilla barn bliva till välsignelse i världen."

Ruth berättar vidare om sitt tidiga liv: "Det stora äppelträdets blomfyllda grenar nådde ända fram till fönstret. En av grenarna alldeles intill vajade sakta för vinden. Det var som den hälsade det lilla flickebarnet välkommen till jorden. Ingen annan gjorde det men hos flickebarnet blev ingjutet en stor kärlek till blommor, till det sköna i livet. En faddergåva från en bättre värld. Det hade inte gått så många dagar förrän barnet blev älskat för sin egen skull av sin mor, av Lena och gamle Mattias. I dopet erhöll barnet namnet Ruth Otilia Elisabeth. Ur bibeln voro namn hämtade, den rikedom ville mor giva sitt lilla barn. Den unge prästen hade döpt den lilla och sedan talat med Maria och Lena. Dessa gingo gemensamt till Herrens heliga nattvard. Det var en oförglömlig stund i det lilla hemmet. Prästen läste till slut: "Då vi livets goda delar, dela sorgerna som bränns, bejda varmt för dem som fela, villigt våra fel bekänna. Då av andens röst vi ledas under bön i stilla stunder, genom lydnad vi beredas till att se Guds dolda under." För Maria hade detta blivit som en ny början i livet. Hon hade fått förlåtelsen av Gud och hennes högsta önskan skulle nu bliva, att försöka fostra sin lilla flicka till en god människa, att vårda sin sjuka syster och hjälpa den gamle. De goda föresatserna behövdes så väl för människor har svårt att glömma händelser. Det som hänt satte sin särprägel i detta hem, på Maria såväl som på hennes lilla flicka. Ingen som inte fått uppleva detta själv anar inte hur det känns att ha felat så djupt och för barnet att inte äga en far. Men ännu slumrade Ruth, som hon kallades ovetande om sådana bekymmer och log så gott mot

gamle Mattis. Han tittade ofta, ofta in till henne för livet hade blivit så ljust för honom. Dagarna gingo. Vål sörjde Maria den hon älskat så högt, men därför att hon lämnat sitt liv i Guds hand, började hon mer se det ljusa, mörkret flyktade. Hur hade hon inte förut låtit draga sig av dess makt. Hur mången kväll hade hon inte gått ner till den lilla insjön som glittrade fram mellan träden och tänkt så här: "Bara ett ögonblick och allt är slut." men då hade tanken kommit "Kära Lena, inte kan jag göra så här gentemot dig". Nu tackade hon Gud att hon hade kraft att hålla ut, solen bröt igenom molnen, när hon skötte sin lilla flicka och sedan Lena, så hon var nöjd. Morgonbönen glömdes aldrig. Lena läste och Maria sjöng ofta sin älsklingspsalm "Jesus är min vän den bästa vilkens like icke är".

Och vidare: "Dagarna gingo och Maria såg mer och mer hur Lenas krafter avtogo. På samma gång som hon önskade henne vila och befrielse från sitt lidande visste hon hur oändligt tomt det skulle bli. Hon hade för varje dag fått erfara hur nära Gud varit dem i den sjuka systemen. Tidigt en söndagsmorgon i mars 1900 säger Lena: "Se, där kommer Jesus och hämtar mig hem" och så sträcker hon sina händer mot honom. Stilla falla de åter ner och den kära sjuka har lämnat jordelivet. Det blev så tyst, Maria gick och hämtade Mattis och de hjälpte att ordna för den döda. Ruth bröt en ros från rosenträdet och lade den på Lenas bröst. Huvuden böjdes och Mattis läste: "Som fåglen vid ljusan dag sig glädjer, så glad i ljusets rike jag inträder, vid änglasången och harpoklangen jag skådar evighetens dag uppgången". Den dag jordfästningen skulle äga rum samlades Lenas vänner för att följa henne på den sista färden. Blomstren voro ej många vid den fattiges begravning, men lingonriskransarna lyste gröna, hoppet talade om ett högre liv där alla varför skola bli besvarade. Vid graven talade den unga prästen som så ofta besökt Lena om ett liv rikt på kärlek och tålmod. Hennes älsklingspsalm sjöngs till slut: "Snart ligger bojan krossad i gravens mörka klyft och anden är förlöslad över jorden lyft. Jag ren av änglar buren hör himlaharpors ljud, nu brister klagomuren och jag får skåda Gud." Länge talades det om Lenas stilla och fridfulla död och hon glömdes aldrig av dem som stått henne nära i livet.

Det är underligt, men sant är att stora händelser ofta följa på varandra. Inte långt efter Lenas död bröts gamle Jonas ner av en svår sjukdom - lunginflammation. Han förstod att också hans dagar var räknade och beställde om sitt hus. En fattig släkting skulle få det vackra hemmet, en del pengar gavs åt missionen, lilla Ruth skulle få 100 kronor på en sparbanksbok med en särskild tillsägelse att de inte fick användas till en cykel, dessa började då bli allmänna. Maria blev så glad, 100 kronor var mycket pengar på den tiden. Ännu en gång hackades det granris som ströddes hela vägen utanför huset. Det gjordes kransar i olika mönster. En sed som aldrig glömdes. Den gamle konstnären, som älskat det sköna hade fått lägga sitt huvud till ro. Han följdes av många tacksamma vänner mest sörjd av Maria och Ruth som i honom förlorade hem och trygghet. Ingen skulle nu komma och taga Ruths hand och säga: "Kom nu så går vi ut i skogen". Den dag när gamle Mattis gömtes i jorden var mycket tung. Om en vecka skulle de som nu ägde huset komma och bo där. Det var tunga steg, när Maria med sin lilla flicka skulle gå till en gammal man som hon hört behövde hjälp. Han bodde en halv timmas väg bort. Det var ett gammalt grått hus och vägen upp var kantad av krusbärbuskar. Det verkade mycket fattigt, men en vit get var bunden på gården och Ruth tyckte genast det såg litet gladare ut. "Jo, sa gamle Jonas, jag är tacksam om Maria vill taga litet vård om mig, du får komma vilken dag som helst.

Stt Maria Charlotta och lilla Ruth flyttade till den gamle mannen som bodde i närheten av Skäveryd. Hon arbetade hos sin faster Britta-Stina som gift sig i Karamåla 2. Det är också i Skäveryd som Ruth börjar i första klass. Det fanns nu åtta nya skolhus efter ett beslut i sockenstämman 1875. Hon är glad och trivs, men får känna av hur det är att vara utan far då mor efter en tid frågar sin tös hur hon trivdes i skolan. – Jo, svarade Ruth, på timmarna går det bra och fröken är snäll, men på rasterna är det inte alltid så roligt. Jag får inte alltid vara med, jag är ju så fattig och så har jag ju ingen far.” Hur det kändes för Maria kan inte beskrivas men hon bad tyst för sig själv ”käre Herre, låt inte livet bliva alltför tungt för mitt barn för mina synders skull”. Maria Charlotta ville nu att Ruth skulle byta skola. Ruth fick börja vårterminen hos lärarinnan Norna Sjöstrand i Sidlandsmåla istället. Kanske var barnen bättre där. Denna förändring innebar en helt ny livsriktning för Ruth, skulle det visa sig! Norna Sjöstrand beskriver mötet med Ruth i sin bok så här: ”En liten flicka på 10 år inträdde vid vårterminens början i min skola. Hon föreföll djärvt glad men på minsta vis framfusig eller näsvis. Hon hade gått sin första folkskoleklass i Skäveryd och blifvit flyttad i 2:an. Maken till liflig och glad unge såg jag sällan. Då hon varit i skolan några månader, kom en lördag en ytterst säflig och och beskedlig kvinna, åtföljd av detta barn och efter en vördnadsfull hälsning sade hon: ”Ruth vill så gärna komma till fröken”. Som jag ej är van vid en så sällspord artighet blef jag förvånad men sade helt vänligt, att det var snällt. Så småningom kom det dock fram hvad meningen var. Flickan hade fattat tycke för mig och ville äntligen komma till oss för att att lära sig passa opp litet. Och efter vad vi sedemera fingo veta, hade modern af vänner rådts till försöket. Mer än en gång hade jag blifvit uppmanad att taga någon flicka till hjälp åt mor, som ju är gammal och här var nu ett osökt tillfälle. Men denna lilla fastän hon började räkna upp en hel mängd sysslor, kunde väl ej blifva någon vidare hjälp. Vi lofvade emellertid att tänka på saken till påsk eller hösten. Men var jag till en början tveksam, så öfvervanns denna tvekan snart, då det lifliga barnets ögon alltjämt förföljde mig med bedjande blickar och i spänd förväntan, tycktes det. Slutligen nalkades ögonblicket, då tillåtelsen gafvs och mottogs med ett ”tack så mycket, fröken” och var hon förut glad, så blef det nu jubel, så strålade hennes ögon af glädje.”

1902 började Maria Charlotta känna sig extra trött. Ruth beskriver det hela så här: ”Det var middagsrast i skolan. Under det stora äppelträdet satt Ruth och grät alldeles förtvivlad. En av flickorna sprang in och hämtade Fröken: – Ruth lilla, tala nu om varför du är så ledsen. – Mor är så sjuk därhemma, sade Ruth, hon kunde inte stiga upp idag. Tänk om det går med henne som med moster Lena och farbror Jonas. Jag MÅSTE gråta! – Torka nu dina tårar, Ruth lilla och när skolan är slut för idag skall jag se vad jag kan göra. Jag går med dig hem och talar med mor. Så strök hon den tårdränkta kinden sakta och varligt. Hon hade lärt sig att hålla av denna lilla glada och frimodiga tös på ett annat sätt än de andra barnen och ville så gärna göra allt för henne. När Ruth efter skolan stod och väntade på Fröken var hon nöjd och lugn. Nu skulle mor bliva glad, nu skulle hon få hjälp. – Ruth, du går ut lite, sa mor när hon och Fröken hade kommit fram till hemmet, så får jag tala lite ensam med din goda lärarinna. Sedan sade Maria: Jag har känt mig så trött och eländig länge och igår var jag hos doktorn och han talade om för mig att det var kräfta. Jag blev så ledsen och övergiven så idag kunde jag inte ens stiga upp. För min egen del finner jag det inte svårt att gå bort, men mitt barn, mitt stackars kära barn, vad skall det bliva av henne? Här kunde Maria inte fortsätta längre. Stilla tog Fröken Marias hand i sin och sade: – Var inte så förtvivlad, Gud är de faderslösa och moderslösas stöd och hjälp. Och nu vill jag säga detta, Ruth ska inte bliva utan hem, utan en

mor. När ni vilja står mitt hem öppet och jag vill göra allt jag kan för detta barn. - Tack Gud, att du har hört Lenas böner, att du förbarmar dig, att mina bekymmer togs bort. Må Gud välsigna er, som nu vill bli i mors ställe för mitt barn."

Så gick åren och Ruth bodde i Sidlandsmåla och gick hem då och då till sin mor i Fåglasjö som bara blev allt sämre. Om ögonblicket den 17 juli 1906 skriver Ruth: "Det hade blivit vår och Ruth kom glad inspringande till tant Norna. - Se vad jag har hittat, de första blåsipporna! Ska vi inte gå hem till mor med dem? - Ja, du kära lilla barn, säger tant Norna, nyss var var farbror Johan här och talade om att mor nu fått gå till ett bättre hem. Hon kan inte glädjas mer åt vårens första blommor men hon önskar säkert om hon kunde tala, att hennes flicka skulle fortsätta och sprida glädje med dem för andra gamla och sjuka. Så tog tant Norna Ruth i sin famn och sade: - Nu barn lilla, ska du säga mor till mig, det talade din mor och jag med varandra om och nu ska du inte gråta mer, mor behöver nu inte plågas och lida och vi äga hoppet om ett återseende om vi gå på Guds vägar." Mor ägde inte mycket av jordiska ägodelar och det lilla som fanns såldes efterhand. Det var endast den blåmålade kistan som Ruth fick behålla och en gammal tavla föreställande Jesus och Maria. Snart skulle också fattigklänningen upphöra, den hade inte varit så grå de sista åren. Tant hade sytt gul kråkspark på den runt hals och armar. Den klänning Ruth nu bar hade sorgens färg och den hade hon fått av sin nya mor. Den bars alla söndagar när hon gick med blommor till mors grav. Ruths far var och förblev borta, aldrig en hälsning sände han hem till sitt barn."

- Nu barn lilla, ska du säga mor till mig, det talade din mor och jag med varandra om och nu ska du inte gråta mer, mor behöver nu inte plågas och lida och vi äga hoppet om ett återseende om vi gå på Guds vägar." Mor ägde inte mycket av jordiska ägodelar och det lilla som fanns såldes efterhand. Det var endast den blåmålade kistan som Ruth fick behålla och en gammal tavla föreställande Jesus och Maria. Snart skulle också fattigklänningen upphöra, den hade inte varit så grå de sista åren. Tant hade sytt gul kråkspark på den runt hals och armar. Den klänning Ruth nu bar hade sorgens färg och den hade hon fått av sin nya mor. Den bars alla söndagar när hon gick med blommor till mors grav. Ruths far var och förblev borta, aldrig en hälsning sände han hem till sitt barn."

Så slutar berättelsen om min mm m Maria Charlotta Petersdotter och hennes dotter, en kvinna som levde i en övergångstid mellan det gamla bondesamhället och det moderna industrisamhället. I dåtidens bondesamhälle var äran en viktig ingrediens för att få skydd och hjälp av kollektivet "bygemenskapen". Utan ära saknade man förankring och beskydd vid svårigheter. Det var detta som hände Maria Charlotta. Hon fick uppleva omgivningens attityder efter födseln av Ruth och kanske bidrog detta till hennes cancer och förtidiga bortgång. Ännu fanns inte det moderna samhällets skyddsnet på plats för att fånga upp henne som ensam mor. Den tilltagande ojämlikheten mellan folket i bygden ökade också under denna tid då de nedstigande, borgerliga idealen sipprande in hos de mer välborna bönderna samtidigt som allt fler stod utan gård och mark som statusmarkeringar. Förr behandlades piga och dräng som en familjemedlem i ett hushåll men alltmer uppstod en syn på varandra som skiljde folket åt socialt.

Vid tiden för Ruth födsel 1892 bodde det 61 personer på fattiggården i Bussamåla. 35 av dem var barn. De auktionerades ut till lägsta kostnad till en bonde som behövde arbetskraft. Ända in på 1900-talet såldes barn till dem som bjöd minst. Ruth kunde ha blivit en av dem men ödet ville annorlunda..

Källor:

Ingvor Sabina Le John (1954 -) Dotterdotter dotter till Maria Charlotta Petersdotter

Författarens ärvda arkiv av Märta Johnsson (1924- 2013), dotterdotter till Maria Charlotta Petersdotter

“Levnadsöden av Else”. Självbiografi av Ruth Hansson (1892 - 1968), dotter till Maria Charlotta Petersdotter

“Boken om Ruth”. Anteckningar av fostermodern Norna Sjöstrand (1886 - 1950) om Ruth uppväxt hos henne i Sidlandsmåla.

Tryckta källor:

Göran Stenfelt. Riksarkivets forskningsavdelning, Stockholm

Synd och skam: Ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680 - 1880. Marie Lindstedt Cronberg Doktorsavhandling vid historiska institutionen, Lunds universitet 1997

Svenska allmogens plägseder. Llewellyn Lloyd. 1871 Nordiska museet och Liber förlag 1979

Svenska gods och gårdar. Del XXVI Småland. Red. Sydow/Björkman 1943

Från folkskola till grundskola 1842 - 1942 www.lararnashistoria.se

Ur "I Dackebygd", Vissefjärda hembygdsförenings årsbok:

Gårdshandlingar från Fornamåla. Karl Svensson 1957

Ur ett bondebibliotek i Fornamåla. Carl Ågren 1958

Svåråret 1869. Karl Karlman. 1969

Från skjutsningsväsendets tid. Erik Svensson 1970

Johan Trenk. Av Gunnar Thelin. 1985

Folkskolan 150 år, skrivet på 1920-talet av Norna Sjöstrand.

1992 En vykortsvandring. Göran Persson 2001

För hundra år sedan- sekelskiftet i socknen. Siv Johansson 2002

Skolkort från Skäveryd. Märta Johnsson 2003

Byarnas historia i Vissefjärda socken 2006

Besök hos Harry och Edith i Fornamåla. Siv Johansson 2007

Ett stort tack till:

Min Slottssläkting Gullie Mattsson, Hyltan, Vissefjärda

Anders Jonsson med familj, Fornamåla 103

Niklasson, Fornamåla

Ulla-Britt Lundquist, Grämnamåla

Catarina Holmqvist, Älmeboda

Per Melin, Lindås

Håkan Carlsson, Karamåla

Göran Persson, Vissefjärdas hembygdsförening, Vissefjärda

Siv Johansson, vissefjärdas hembygdsförening, Vissefjärda

Arkivarie Maria Henningsson, Emmaboda Kommun

Arkivassistent Caroline Svensson. Regionarkivet. Regionkronoberg.

Och slutligen ett stort tack till Törretorps camping, Christer Fransson, Vissefjärda för min fina vecka där!

Här bodde min allra första anmoder i Vissefjärda socken: Sissela Månsdotter 1703-1785 Bågsjö Västragård, Långasjö sn. Foto: Ingvor Sabina Le John

I MÖDERNES FOTSPÅR UNDER 300 ÅR

Jag slår på bilradion medan vi, min kära Chrysler PT Cruiser och jag, tar oss allt högre uppför det småländska höglandet. Vi är på väg från Skåneland med sina slätter och öppna landskap mot höglandets tystnad och slutenhet. Skogen öppnar sig dock igenkännande och verkar sluka oss mer och mer ju högre upp vi kommer. Ett slags meditativt vara och ordlös kommunikation från gran till tall, från tall till gran verkar sprida sig även till bilen som nu spinnande tycks vara uppkopplad inte bara på bilradion, för plötsligt börjar radion spela Beatles gamla "Get back". Den har jag inte hört på decennier: "Get back, get back to where you once belonged, get back, get back to where you once belonged.." "Återvänd, återvänd, till dit du en gång hörde hemma".

Jag tittar misstänksamt på träden längs vägen. Är det skogen som nu kommunicerar med mig eller är det slumpen, att min påbörjade släktresa bakåt i tiden, sammanfaller så väl med låten? Vi närmar oss Alvesta. Där ser jag den vägskylten mot Benestad. I byn växte min mor upp med åtta syskon.

Morfar Carl var från Tomelilla. Mamma har berättat att från Alvesta station reste alla barnen ut i världen och mor och far stod på perrongen och vinkade farväl. Väl i Alvesta svänger jag så ner mot stationen, parkerar, köper en kopp kaffe i kiosken och sätter mig utanför för att föreställa mig dessa avsked och ankomster.

Järnvägen var nu sedan länge ett normalt inslag i det svenska samhället och morfar Carl arbetade som postiljon ombord på sträckan Lund-Kalmar. Det enda jag i verkligheten ser är några stycken "nyanlända" som vilset står i en klunga vid perrongens ena ände och försöker se coola ut. Tiderna har sannerligen förändrats.

Jag tar med mig kaffet och beger mig nu till Alvesta kyrka för att söka upp mormor Ruths grav och ta några kort. Väl framme hittar jag henne och de andra ganska fort efter ett samtal till moster Vera i Söderköping. Av alla de elva i familjen finns nu bara de två yngsta syskonen kvar på jorden: moster Vera och morbror Erik. Tidens gång slår mig extra tydligt när jag sätter mig med min latte vid graven och begrundar dem som ligger där. Jag minns min mormors långa fläta som ringlade sig en bit på golvet när hon tog ner knuten om kvällarna innan läggdags. Stunden man fick borsta det långa håret åt henne medan hon satt på en pall. Jag minns moster Ingrids glada skratt och humor och moster Nornas sjukhem där jag arbetade i ungdomen på sommarloven. Nu vilar de här efter ett liv av möda. Det är nästan som jag själv andas ut när jag tänker att det är över. Efter en stund med dem tar jag farväl och far till vandrarhemmet utanför stan för att slå upp mitt tält för natten.

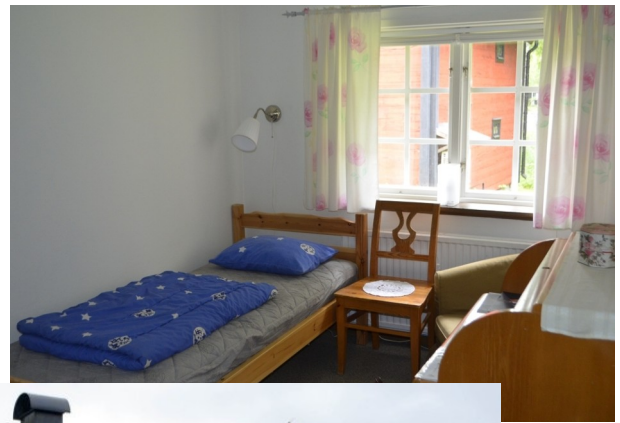
Nästa dag reser jag vidare österut mot Dackebygd, mot mormors barndom runt sekelskiftet 1900 utanför Vissefjärda. Jag passerar Växjö och följer leden mot Kalmar, där jag sedan svänger av i Eriksmåla söderut. Skogen tätnar ännu mer och reser sig allt högre. Här verkar Smålandsskogen ha sitt absoluta centrum men avverkningsplatserna är många och söder över i Europa bryr man sig inte om en skog som kan tala genom bilradion..

AB Timber med sin slogan "Loads of timber. Any time. Just in time" har köpt upp mycket häromkring och deras lastbilar rullar ständigt söderut med resterna av fallna trädsoldater på sina flak. "Om vi skulle lasta allt timmer som avverkas i Sverige varje år på timmerbilar, som vardera är 24 meter långa, så skulle raden av timmerbilar nästan nå ett halvt varv runt jorden. Så stor är volymen. I dag har vi dubbelt så stor virkesvolym som vi hade för hundra år sedan." (Skogstyrelsen.se) "Det finns bara en liten spillra kvar av den svenska naturskogen, och inte ens den skyddas i dag. Det gör att hundratals växter, djur och svampar är hotade till utrotning i vårt land", säger Mikael Karlsson, ordförande för Naturskyddsföreningen. Jag tänker också på de urmjolkade, tvångskalvande korna som för tidigt går i graven när de inte längre ger den avkastning man kräver numera. En gammal indian i Nordamerika sa när de vita kom dit: "Först när de har huggit ner det sista trädet, förgiftat den sista floden, ätit upp den sista fisken, kommer de att förstå att man inte kan äta pengar". Man undrar om man ska oroa sig eller inte..

När jag har installerat mig på vandrarhemmet i Långasjö sjunker jag framåt natten ner i en sömn fylld av granarnas sus utanför mitt fönster.

På natten drömmer jag att en ung Navikvinna ur filmen AVATAR viskar något i mitt öra om urträdet som håller på att dö, men jag kan inte minnas vad.

Jag är i vart fall framme i det förflutna inställd på att följa mitt släkträd bakåt från mormor i Vissefjärda socken över till kvinnorna på gårdarna i Långasjö socken. Det kommer att bli några intensiva dagar fulla med kaffe och samtal. Men det vet jag inte än när jag sluter mina ögon denna första kväll i djupaste Småland.

När jag har installerat mig på vandrarhemmet i Långasjö sjunker jag framåt natten ner i en sömn fylld av granarnas sus utanför mitt fönster. På natten drömmar jag att en ung Navikvinna ur filmen AVATAR viskar något i mitt öra om urträdet som håller på att dö, men jag kan inte minnas vad. Jag är i vart fall framme i det förflutna inställd på att följa mitt släkträd bakåt från mormor i Vissefjärda socken över till kvinnorna på gårdarna i Långasjö socken. Det kommer att bli några intensiva dagar fulla med kaffe och samtal. Men det vet jag inte än när jag sluter mina ögon denna första kväll i djupaste Småland.

Nästa morgon gör jag mig beredd på att upptäcka själva Långasjö samhälle. Jag beger mig till kyrkan och ser Elisabeth Bergstrand-Poulsens mäktiga altartavla som syns så fort man kommer in genom dörren. Bergstrand-Poulsen är en av bygdens två kända kvinnor. Hon målade och skrev om bl a bygdens folk, om deras liv och umbäranden. Den andra är författarinnan Gertrud Lilja som även hon skrev om Långasjöbor. Gertrud Lilja hade också mycket att säga om den moderna utvecklingen. Först var hon begeistrad över cykeln och de första bilarna men allteftersom grodde hennes skepsis inför det samhälle som växte fram. Hon säger 1960 när hon är 73 år: "Vinna tid? Och förlora massor med intryck under flygresor i en färglös rymd, under bilresor på fantasilösa autostrador." och "I bullret från dammsugaren drunknar längtan, samvetsqual och saknad. Vi är sunda och beskäftiga, moderna och sakliga även vi."

Ute på kyrkogården, där under 800 år generation efter generation har vilat, försöker jag tyda de äldre gravstenarna som ligger upplagda längs kanterna, för att se om jag kan hitta några kvinnonamn ur min släkt från 1700 och 1800-talet men får inget napp. Fyra av min anmördrar vilar här. Den äldsta föddes 1706 och hette Sissela Månsdotter från Bågsjö. Jag får uppmaningen av en kyrkogårdsanställd att istället åka in till pastorsexpeditionen nästa dag och tala med Börje för att komma vidare.

AG ÄR VÄGE
ANNINGEN
CH LIFVET

7 Jag själv håller frid, men säger jag
ett ord,
aro de redo till strid.

121 PSALMEN
FÖRTROSTAN PÅ HERRENS BESKVD.

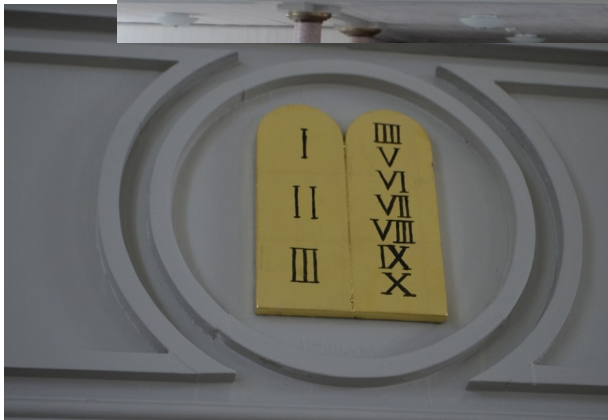
1 En vallfartssång.
Jag lyfter mina ögon upp
till bergen:
varifrån skall min hjälp
komma?

2 Min hjälp kommer från
HERREN,
som har gjort himmel och
jord.

3 Icke skall han låta din fot vackla,
istället för att han skall
falla.

Jerusalem, du ny
dar hus sluter
dit stammarna.
HERRENS
efter lage
till att prisa H
Ty där äro st
domarsto
stolar för Dav

Önsken Jer
ja, dem gång
Frid vare in
välgång i di
För mina br
vill jag tills
För HERREN
vill jag sök

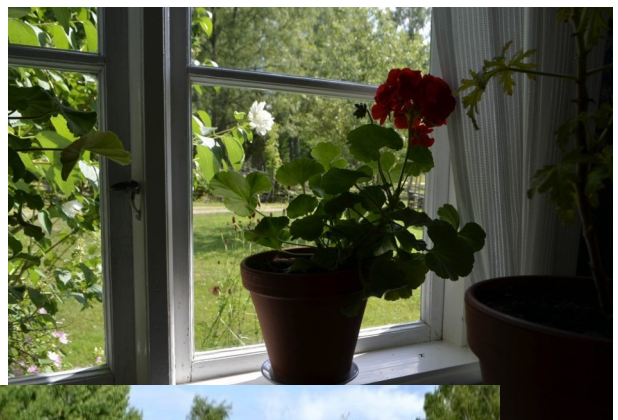

Istället promenerar jag nu runt Långasjön ett varv under det att jag genomför en liten tipstävling i att känna igen personer ur Bergstrand-Poulsens böcker. Jag känner med flickan "Mataledan", som föddes med eldsmärken i ansiktet och som fick drängen att vid matbordet utbrista till sin husbonde att han inte kunde äta vid åsynen av henne vid bordet. Han blev alldeles "le åt maten, " matale". Jag undrar hur den stackars flickans liv formade sig sedan, men det är det väl ingen som vet något om. Jag försöker också lära mig skillnaden mellan gulvial och kärringtand.

Framåt eftermiddagen beger jag mig till Klasatorpet strax utanför samhället. Där spelades Vilhelm Mobergs *Utvandrarna* in. Jag kommer i ett långt samtal med damen som tar emot mig och det är hon som inspirerar mig att skriva ner denna reseberättelse för TräskoPostens läsare. Tyvärr vet jag inte hennes namn! Där går jag också en tipsrunda medan jag vandrar mellan hus och ladugård. Det är en god atmosfär över hela området och jag hoppas att de ursprungliga invånarna ändå hade det hyggligt här. Det är ju annars om just dessa, torparna, träskomänniskornas liv och umbäranden som Vilhelm Moberg skriver. Det var bland dem de flesta utvandrarna fanns, det var torpen som stod för den största befolkningstillväxten under 1800-talet och som utsattes värst under nödåren på 1860-talet. Moberg skriver: "Och jag skriver nu alltså om denna stugbacke, om andra stugbackar runt omkring, jag berättar om dessa stugors folk, om träskofolkets möda och knog, armod och stolthet, förnedring och storhet".

I ULVAMON PÅ GRÄNSEN
TILL BLEKINGE SKÖTS
DEN SISTA VARGEN I
LÅNGASJÖ OMKRING
1850

Jag avslutar dagen med att gå till Hembygdsgården för att dricka kaffe och äta våfflor med sylt och grädde. Där lär jag känna två underbara kvinnor Ros-Marie Sandberg och Asta Bjelkenbrant som tar hand om mig så väl som om jag kommit hem till dem. Jag återvänder till dem igen en annan dag och de berättar lite om sina liv för mig då. Ros-Marie Sandberg kommer från själva Långasjö och har varit samhället troget hela sitt liv

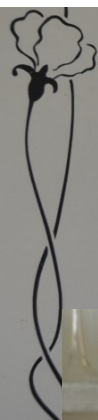
örutom 5 år utomlands i Afrika. Då var hon i Tchad och Kamerun genom Pingstkyrkans verksamhet. I Långasjö arbetade hon som lågstadielärare hela sitt liv. Nu deltar hon i kyrkans kör och hoppade in som kantor där så sent som förra veckan. Asta Bjelkenbrant bor i Emmaboda men arbetade i många år som kokerska på ett vårdhem i Långasjö. Nu är hon volontär i Hembýgdsföreningen samt syr täcken åt frysande i Litauen via Gantekyrkan (Metodisterna). Vi talar också om att vara våga leva fullt ut! Med åldern och mer stillasittande krymper lätt ens livsruta och till slut kan man känna sig rädd att ge sig iväg på långa resor som man faktiskt vill göra. Då är det viktigt att man trotsar rädslan och gör det ändå. Mitt eget motto till mig själv, när känslan kryper på, är "hur svårt kan det vara"! Då får jag modet att göra det jag vill. I Ruts bok 3:11 i Bibeln finns orden från Gud: "Så frukta nu inte min dotter, det du vill vill jag". I Hebréerbrevet 10:25 står det: "Ge inte upp er frimodighet. Den ska rikligen belönas". Mer än så behöver en kvinna inte läsa i Bibeln, tycker jag. Hur svårt kan det vara! ? De tre patriarkaliska abrahamitiska religionerna har spelat ut sin roll för att rädda framtiden, anser jag. Nu behövs modiga kvinnor!

Nästa dag bilar jag till mammas kusin Gullie Mattsson i Hyltan utanför Vissefjärda. Hon och jag har haft kontakt via dator och telefon sedan jag läste etnologi i Lund och började skriva om släkten. Nu är det några år sedan vi träffades och det ska bli spännande att uppdatera sig IRL.(In Real Life=i verkliga livet.) Hon möter på trappen till sitt hus och ger mig en kram. Hon har redan dukat till kaffe och vi sätter oss och börjar prata om släkten. Hon är med i min FB-grupp för släktforskning och vi har ofta kontakt där i olika frågor, men det är något annat att kunna tala ansikte mot ansikte. Gullie härstammar också från Slott. Hon är aktiv i olika föreningar och har spelat med i sommarteatern i Kyrkstallarna i Vissefjärda i flera år. I sommar är hon dock ledig. Timmarna går och vi har varit både över och under jord i vårt samtal! Till slut blir det dock dags att bege sig mot vandrarhemmet och när vi kramas adjö hoppas jag att inte dröjer lika länge tills vi ses igen.

Personerna i denna lokal är
drabbade av genealogisk feber
- en mycket allvarlig och
smittsam sjukdom

Symtom:

Fickor, väskor och pärmar
fyllda med anteckningsblock.
Hjärtklappning inför åsynen

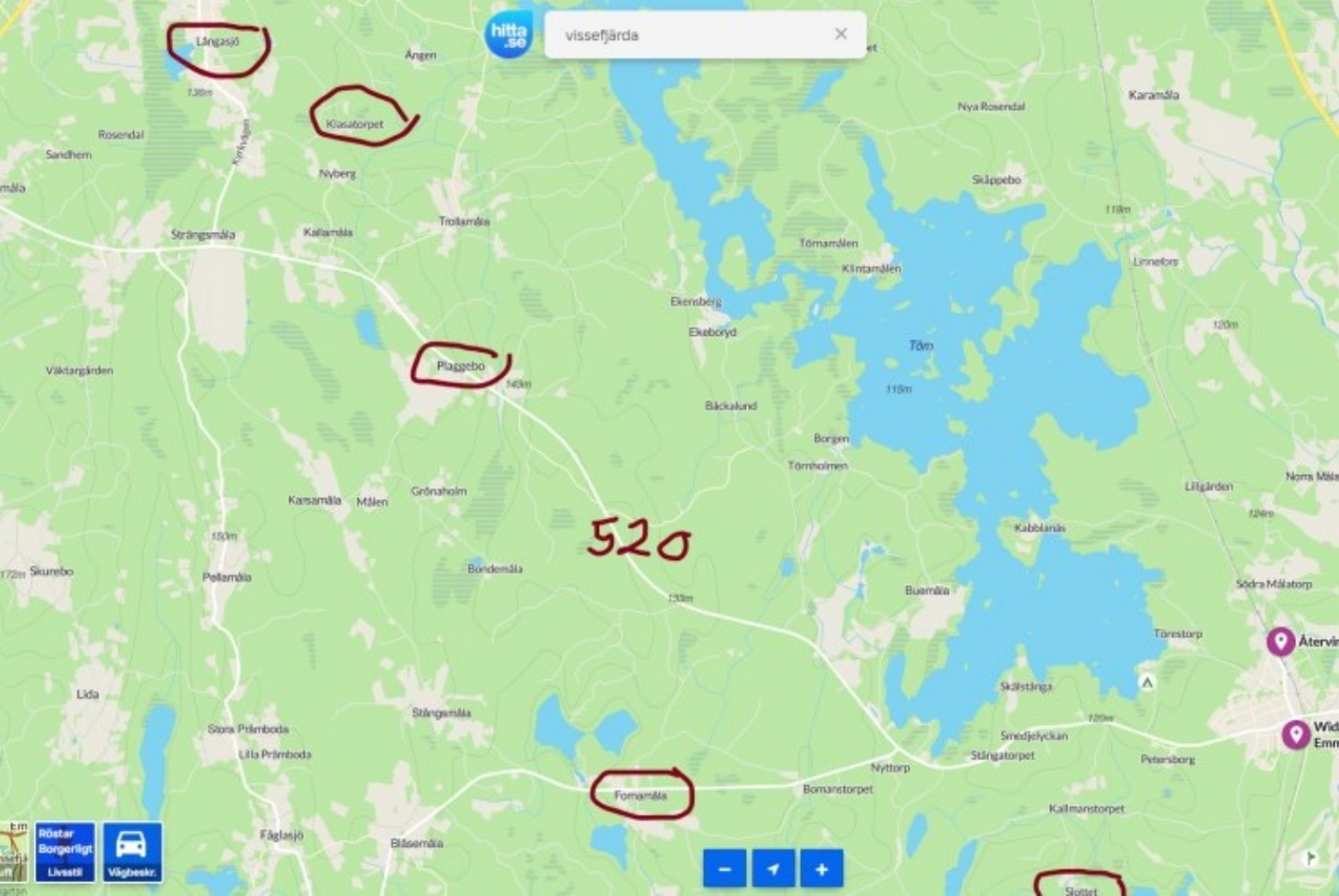

Nästa dag beger jag mig till pastorsexpeditionen i Emmaboda för att utröna om mina förmödrar alldeles säkert ligger i Långasjö. Tyvärr visar det sig att allt material sedan 10 år tillbaka finns på Landsarkivet i Vadstena och att jag får vända mig dit när jag kommer hem. Jag skulle ju ändå åka till Emmaboda och vandra runt då stan utgör en del av min mormors historia, så det gör inget.

Sommaren 1914 gick hon en sykurs i Emmaboda. Hon steg av tåget i Emmaboda. Steg av gjorde också en ung postiljon vid namn Carl Edvard Hansson som genast blev betagen av kvinnan på perrongen och följde efter henne för att se vart hon tog vägen. Ruth hade gått in i trädgården där sykursen höll till. De satt ute och sydde på eftermiddagen. Carl vågade sig in och frågade henne om hennes namn och om hon kunde tänka sig att promenera runt kvarteret. Vilket hon accepterade. För att göra en lång historia kort gifte de sig våren 1915 och flyttade till Alvesta där Carl nu hade fått fast tjänst.

Men nu tänkte jag bilda längs väg 520 för att följa mina anmördrar i fotspåren bakåt i tiden och återvänder därför till Vissefjärda. I Fåglsjö i Vissefjärda socken är min mormor Ruth född 1892. Tyvärr föddes hon utanför äktenskapet då äktenskapet med soldaten J.A. Augustsson-Fors uteblev. Mormor har senare i sina memoarer beskrivit hur modern tänkte dränka sig men inte vågade. Jag broderar ut lite: "När Maria Charlotta gick stigen ner till sjön för att dränka sig, visste hon inte att världen stod på tröskeln till en ny tid; en tid med andra värderingar och synsätt, så olik hennes egen. Fostret sparkade i hennes mage som för att protestera inför det kommande. Hur mycket förstår ett litet barn innesluten i det andra vattnet, livmoderns trygga rum, så nära men ändå så fjärran det ofantliga livet utanför med sina solsystem, galaxer och kosmiska avstånd. Kanske förstod hon allt".

Hennes mor arbetade sedan som piga runt om i Vissefjärda och Ruth växte upp som "pigans oäkta unge". Hon blev dock genom försynen tagen till fosterbarn av sin lärarinna Norna Sjöstrand i Sidlandsmåla när modern dog ung i kräftan och Ruth fick därigenom ett helt annat liv. I sina memoarer skriver Ruth långt senare att hon på nära hand fått uppleva människors svekfulla sätt. Ingen ville leka med henne som den oäkta ungen medan alla ville känna henne som fosterdottern till lärarinnan..

Hennes riktiga mor hade dock inget dåligt förflutet. Hon kom från bondgården Slott utanför Ellingsmåla. Hon hette Maria Charlotta Petersdotter, född 1856 och hon vilar vid Vissefjärda kyrka. Jag har skrivit hennes historia i novellen Den grå klänningen. Tyvärr togs många gravstenar bort när kyrkogården gjordes om och det finns inget spår av henne. Undrar var gravstenen är? Hennes far Peter Svensson brukade gården Slott tillsammans med sin bror Johan Svensson, mer känd som "doktern i Slott". Om hans liv och botargärning har jag tidigare skrivit i "I Dackebygd". När Peter så dör för ung mäktar inte brodern Johan fortsätta och bådaskandelen säljs och gården går ur en släkts ägo för gott, där den tidigare varit i flera hundra år.

Jag har en gång tidigare besökt gården och familjen Johansson, ättlingar till de som köpte den på 1860-talet. Jag åker nu igen den knaggliga, slingrande avtagsvägen till gården från 520:an mellan Vissefjärda och Långasjö.

Väl framme sitter de i trädgården och firar en födelsedag med kaffe och tårta. Strax ställs en kopp fram för mig och samtalet är fort igång om gamla tider. Mest är det dock jag som pratar mest och de andra som lyssnar. Jag är intensivt inne i det förgångna och allt som hände då. Jag vet inte själv varför jag är så engagerad men det är som det är något jag ska ställa till rätta och göra o gjort. Kanske har mina anmödrar talat till mig om nätterna när jag sovit..

Min sista dag i Långasjö packar jag och städar ur mitt rum. Jag äter middag med Andreas och Eva Garami som driver vandrarhemmet, vilka jag har blivit märkligt bekant med under dessa dagar. De bjuder på potatisgratäng och Andreas tycker att jag ska flytta tillbaka till min hembygd igen. Det kan inte bli svårt för dig att engagera dig i något här, skrattar han, med tanke på hur jag har flängt runt. Jag tänker tanken och låten "Get back" sjunger återigen i mina öron. Jag är mätt på storstaden, jag har blivit äldre och jag längtar till SKOGEN. Skogen är ett levande väsen för mig och modern forskning visar på ett mycket komplicerat kommunikationssätt mellan träden som går via deras rötter.. Kanske har jag inte så fel om de själsliga träden. Vår asatro före kristendomen använde trädet Yggdrasil som symbol för kontakten mellan världarna. Det kanske inte var en slump. Kanske är Yggdrasils söner och döttrar inte bara virke att elda upp..

Nu far jag till Ingvar och Solveig Karlsson på Näset. Gården ligger vackert med utsikt över sjön Törn. När jag knackar på öppnar Solveig och det dröjer inte länge förrän kaffekittlen kommer på och det blir fika även hos dem! Jag känner en djup tacksamhet

för all den öppenhet och hjälp som getts mig under dessa dagar och avslutningen på resan kan inte bli bättre än detta besök. Solveig och Ingvar visar mig en bild på regnbågen tagen igår kväll. De säger att det var ett märkligt rött sken över hela gården som de aldrig någonsin sett förut, men de hann inte tänka på att fånga det på kamera. Samtidigt dyker en barndomsbekant upp med sin fru på gången upp mot huset och istället för att ganska snart resa hemåt mot Skåne blir jag kvar i flera timmar! Släktforskningen faller bort och istället diskuterar vi världens situation, Sveriges situation och vi känner alla en oro inför hur framtiden ska arta

sig med så mycket omvälvningar; terrorn som breder ut sig, miljöförstörelsen, den ökade kriminaliteten och det sociala sönderfallet i städerna osv. Men än finns livsglädjen kvar ändå och vi skrattar mycket och ofta runt bordet innan jag bryter upp.

Nu vänder jag bilen mot Skåne och via Tingsryd tar jag mig ner mot Karlshamn. På motorvägen känner jag mig nästan hemma. Då knackar någon mig på axeln och det är min mormor Ruth. Hon tittar på mig så vänligt och ger mig en kram för allt arbete jag gjort dessa dagar och plötsligt är vi i hennes kök i Benestad. Hon har satt fram sirliga små kaffekoppar och tycker att jag ska väl dricka kaffe med henne också, likväl som med alla andra! Jag muttrar något om att jag kör bil men hon svarar att jag vet precis hur jag ska dela upp mig och vara med henne också. Jag gör så och medan jag kör vidare på jorden, dricker vi kaffe på varsin sida av hennes köksbord i himlen under tysthet och begrundar denna "hemvändarresa" om hennes innehållsrika liv. Fortsättningen på det får vi ta en annan gång!

(Även tryckt i I DACKEBYGD, årlig hembygdsbok för Vissefjärda sn)

1800-TALET TUR OCH RETUR

Så reser jag till djupaste Småland för att släktforska igen.

I år går resan i min mm m Maria Charlotta Petersdotters fotspår. Jag tar den enkla, men längre vägen upp denna gången: motorväg nästa hela sträckan mellan Malmö och Karlskrona. Det blir några timmar med foten på gaspedalen men så är jag snart framme vid den mindre avtagsvägen upp mot Emmaboda och höglandet.

ag noterar att skogen här uppe ser allt sjaskigare och allt mer stukad ut för varje år jag kommer: kalhyggen avlöses av förbuskade områden. Det svenska kulturlandskapet är ett minne blott sedan korna försvann och skogen köpts upp av storföretaget Timber i Småland. Skogsföretagen som nu förstört ca 44 % av fornminnesarvet (vart sjätte fornminne) i Sverige i sin iver att rensa varje lingontuva för en bit profit, enligt senaste siffrorna på atl.nu .

“Om vi skulle lasta allt timmer som avverkas i Sverige varje år på timmerbilar, som vardera är 24 meter långa, så skulle raden av timmerbilar nästan nå ett halvt varv runt jorden. Så stor är volymen. I dag har vi dubbelt så stor virkesvolym som vi hade för hundra år sedan.” Citat av Skogstyrelsen.se

“Det finns bara en liten spillra kvar av den svenska naturskogen, och inte ens den skyddas i dag. Det gör att hundratals växter, djur och svampar är hotade till utrotning i vårt land”, säger Mikael Karlsson, ordförande för Naturskyddsföreningen.

Jag försöker sluta tänka på rovdriften och koncentrerar mig på att ta in det förflutnas energi som fortfarande hänger som oförlösta moln i luften över det sargade landskapet; berättelser som vill bli hörda, själar som vill komma till ro och gå vidare i livets cykler, röster som vill säga sina sista ord innan de ger upp.'

Det första jag gör är att bege mig direkt till Emmabodas bibliotek för att kopiera ur hembygdsböckerna "I Dackebygd"s voluminösa pärmar. Jag koncentrerar mig på allt som berör byn Fornamåla, där min mormor Ruth en gång föddes. Om jag kan vill jag förstå hur situationen såg ut runt henne vid hennes födsel 1892. Oäkta dotter till bondkvinnan Maria Charlotta från gården Slott. En trolig torpargrabbs barn, ett barn han aldrig erkände, inte ekonomiskt i varje fall. Maria Charlottas skam, hennes cancer, hennes död och Ruths nya liv som fosterdotter till lärarinnan Norna Sjöstrand i Sidlandsmåla en bit därifrån.

Efter kopieringen slår jag upp mitt tält på Törrestorps camping vid sjön Törn strax utanför Vissefjärda och kokar lite kaffe på mitt spritkök. Jag lägger mig på min filt och börjar läsa i högen av kopierade blad. Vädret är soligt och varmt, en stunds sommarro infinner sig och jag lurar mig själv med att världen blivit som förr en stund: ett välmående land med stabila sommarstrukturer att vila i, "den blomstertid nu kommer, med lust och fågring stor".. men nyheterna på min surfplatta skickar mig direkt tillbaka in i den oroliga tid vi lever i. Bombattentat, våld, social misär, ensamhet och kärlekslöshet sida upp och ner i Googles nyhetsflöde. Den svenska oskuldsfullheten är borta. Jag går ner till sjön för att bada istället.

När jag ska somna framåt kvällen i min sovsäck kommer Ruths ansikte till mig. Hon ler mot mig och är glad för det arbete jag genomför. Hennes ansikte är så nära och så kärleksfullt. Jag somnar tryggt till trädens sus utanför tältduken.

Efter kopieringen slår jag upp mitt tält på Törrestorps camping vid sjön Törn strax utanför Vissefjärda och kokar lite kaffe på mitt spritkök. Jag lägger mig på min filt och börjar läsa i högen av kopierade blad.

Vädret är soligt och varmt, en stunds sommarro infinner sig och jag lurar mig själv med att världen blivit som förr en stund: ett välmående land med stabila sommarstrukturer att vila i, "den blomstertid nu kommer, med lust och fågring stor" .. men nyheterna på min surfplatta skickar mig direkt tillbaka in i den oroliga tid vi lever i. Bombattentat, våld, social misär, ensamhet och kärlekslöshet sida upp och ner i Googles nyhetsflöde. Den svenska oskuldsfullheten är borta. Jag går ner till sjön för att bada istället. När jag ska somna framåt kvällen i min sovsäck kommer Ruths ansikte till mig. Hon ler mot mig och är glad för det arbete jag genomför. Hennes ansikte är så nära och så kärleksfullt. Jag somnar tryggt till trädens sus utanför tältduken.

Så börjar min vecka av forskning:

jag besöker två av tre gårdar i byn Fornamåla för att utröna vilket hus min mormor kan ha fötts i. Tillsammans med först Thomas Niklasson i Fornamåla 1:4 och sedan med Anders och Siv Jonsson samt svärmor Edith i Fornamåla 1:2 pusslar jag ihop en bild av tre gårdar som skiftades ut på 1840-talet och där alla gamla hus nu är borta och ersatta med modernare. Jag inser att jag troligen inte kommer att kunna hitta en bild av huset där Maria Charlotta tjänade piga hos Mattis Petersson och Ingrid Brita Magnidotter från 1875 och framåt och där mormor troligen föddes.

Anders Jonsson visar mig i alla fall skogsvägen där min mormor gått de sista åren av hennes mors liv mellan Fornamåla och Sidlandsmåla. Sista biten neråt Sidlandsmåla har vuxit igen men Anders pekar och beskriver att längre ner kom man till gubben Fransson och sedan var det bara en kort väg ner till skolan. Thomas Niklasson 1:4 bjuder in mig på kaffe och snack.

Vi befinner oss på stigen där mormor i sin självbiografi beskriver hur hon vid en tidpunkt inte visste åt vilket håll som var hem längre, däråt eller däråt. Hur hon stod där förvirrad och grannande. En ensam flicka i skogen, utan en släkt som brydde sig om denna oäkta unge, utan en far eller några syskon och med en döende mor i ena änden av vägen och en sträng lärarinna i andra änden. Vad hörde träden där hon gick så ensam? Hörde de en gråt som varade långa stycken? Hörde de en flickröst som talade för sig själv för att hålla sig lugn? Hörde de ett förtvivlat hjärta slå allt snabbare när hon tänkte att nu är nog mor död när jag kommer fram idag? Denna del av hennes liv kommer att publiceras i höstens "I Dackebygd" har jag fått höra av Siv Johansson. Så blir hennes sorg återbördad till sitt ursprung och min uppgift är över..

Nästa anhalt för min forskning är åren tillbaka runt mormors födelse 1892;

Maria Charlotta arbetar hos Karl Johan Andersson i Karamåla, men bor i Grämnamåla. Det är nära till gården Fledingstorp och dess torp Tången. Hon besöker ofta sin skolkamrat Lena Stina Augustsson som fortfarande bor hemma hos föräldrarna liksom lillebror Johan. Johan har växt till sig och blivit en ung man i tjugoårsåldern. Han berättar att han ska ta knektjänst hos Petersson på Emmabo 1 med sitt gästgiveri. Maria Charlotta har nu blivit en 35-årig piga som desperat vill skapa sitt eget hem och liv. Som bonddotter känner hon det sociala arvet att inte gifta sig "fel" och Johans kommande knektstatus i socknen lockar. Hon förför honom och den unga mannen lovar den äldre kvinnan ett liv i hettans stund. Men stunden går förbi och han vaknar till sin sanning: han vill inte ha denna knektjänst eller denna kvinna med sin frukt. Han försvinner.

Kvar står Maria Charlotta med sin skam och sin nesa. Klivet ut i vattnets djup är nära men något hindrar henne. Hon föder sitt barn i Fornamåla och fortsätter sin tjänst i Karamåla. Flickan börjar så småningom första klass i den närbelägna skolan i Skäveryd. Jag reser således till trakten av Skäveryd skola, Emmabo gästgiveri och Karamåla och lyssnar av vinden..

Utanför den f d skolbyggnaden ser jag Ruth bredvid sin lärarinna som på fotot från år 1900. Hon står så tätt tryckt mot lärarinnan som har sin arm beskyddande runt henne. Blev hon retad som oäkta unge av de andra eleverna? Hon skriver om att ingen ville leka med henne i sin bok förrän hon blev adopterad av lärarinnan Norna Sjöstrand i Sidlandsmåla skola. Skolan som också blev hennes hem tills hon gifte sig 1917.

Jag besöker Ulla-Britt Lundquist på Grämnamåla gård i närheten för att diskutera möjligheten att Maria Charlotta bott där. Den berömda geten som blev hennes "hund" och följde henne till skolan varje dag, skrattar jag, bodde den här? Ulla-Britt svarar att de hade både getter och får här förr. Kanske var det här, kanske i en stuga bredvid. Hon arbetade ju på Karamåla 2 inte så långt här ifrån.

Jag kör till Karamåla och hamnar i ett vykortspittoreskt smålandsmotiv med röda stugor i en klunga. Där möter jag Håkan Carlsson som också bor där och deltar i sommarens bygdespel. Vi samtalar och han visar mig Karamåla 2 som nu endast är sommarhus. Det ser precis ut som på ett svartvitt foto jag fått mig tillsänt.

Nu har en veckas campingliv gått och det är dags att återvända till Malmö med allt material. Men innan dess återstår ett besök hos min släkting Gullie Mattsson i Hyltan. Hon härstammar från Slott liksom jag och är en hjälp i mitt arbete. Så fort jag kommer innan för dörren hos henne är vi igång med våra papper och noteringar. Vi spånar runt olika idéer där trådarna hänger lösa och hittar en lösning på hur min historia om Maria Charlotta ska gestalta sig. Lite får man skarva där man inte vet, informationen från andra hälften av 1800-talet är ju mer knapphändig än mormors egen bok om sitt liv.

När jag sätter mig i bilen för att åka söderut i skymningen känner jag mig tillfreds med vad jag funnit dessa dagar. När historien om min mormors mor är skriven kommer mitt arbete med det förflutna att vara klart.

Då finns fyra berättelser om fyra generationers kvinnor i Björkebergsarkivet på Folklivsarkivet i Lund bevarade för framtida forskning. I framtiden kommer jag, min mor Märta, min mormor Ruth och min mormors mor Maria Charlotta att finnas som exempel på hur kvinnans situation förändrade sig från mitten av 1800-talet till mitten av 2000-talet.

Jag har nämligen bestämt mig för att leva till 28 december 2056; då är jag 101 år och då blir det exakt 200 år sedan Maria Charlotta föddes!

MHP214850-1

Denna bok är skapad på solentro.se
Ansvarig utgivare för denna bok är Ingvor Johnsson.